

**CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE SOSYAL BİLGİLER DERS
KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARI**

Feyza Aşcı

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

EYLÜL, 2020

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (...) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Feyza
Soyadı : Aşcı
Bölümü :
İmza :
Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları

İngilizce Adı : Social Gender in Social Studies Textbooks from The Republic to The Present

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Feyza AŞCI

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Feyza AŞCI tarafından hazırlanan “Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Bahadır KILCAN

(Sosyal Bilgiler Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Başkan: Doç Dr. Osman ÇEPNİ

(Coğrafi Bilgi Sistemleri, Karabük Üniversitesi)

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Tefik PALAZ

(Sosyal Bilgiler Eğitimi, Gazi Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 15/09/2020

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Enstitü Müdürü

.....

TEŞEKKÜR

Eleştiri ve önerileriyle bu araştırmaya katkı sağlayan danışmanım Doç. Dr. Bahadır KILCAN ve jüri üyeleri Doç. Dr. Osman ÇEPNİ ile Dr. Öğr. Üyesi Tefvîk PALAZ' a sonsuz teşekkürler.

**CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE SOSYAL BİLGİLER DERS
KİTAPLARINDA TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARI
(Yüksek Lisans Tezi)**

Feyza Aşcı
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Eylül 2020

ÖZ

Eğitim ortamları ve materyalleri, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının oluşması sürecinde açık veya örtük şekilde rol oynamaktadır. Bu araştırma, toplumsal cinsiyet konuları bakımından yoğun olarak içerik barındıran sosyal bilgiler ders kitaplarını, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, 1934-2019 yılları arasında ders kitabı olarak kabul edilmiş olan sosyal bilgiler ve sosyal bilgiler eğitime dönük ders kitapları incelenmiştir. Araştırmanın veri kaynağı, Milli Eğitim Bakanlığının 1934-1972 yılları arasında sosyal bilgiler eğitime dönük olarak okullarda okutulmasını kabul ettiği yurt bilgisi ve yurttaşlık bilgisi ders kitapları ile 1974-2019 yılları arasında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarından oluşmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi veri toplama yöntemi olarak kullanılmıştır. ders kitapları üzerinden elde edilen verilerin çözümlemesinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, bireylere aile içinde verilen rollerin toplumsal cinsiyet temelli olduğu, bireylerin cinsiyetlerinin meslek seçimlerinde önemli olduğu, bireylerle özdeşirilen nesne ve renklerin toplumsal cinsiyet temelli olduğu, bireylerin kişisel uğraş ve eylemlerinin toplumsal cinsiyet tarafından şekillendiği ve dil içerisine yerleşmiş toplumsal cinsiyetçi ifadeler bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Sosyal bilgiler ders kitapları, Toplumsal cinsiyet, Kalıp yargı, Nitel araştırma

Sayfa Adedi : 87

Danışman : Doç. Dr. Bahadır KILCAN

**SOCIAL GENDER IN SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS FROM THE
REPUBLIC TO THE PRESENT**

(M.S. Thesis)

Feyza Aşcı

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

September, 2020

ABSTRACT

Educational environments and materials play an explicit or implicit role in the formation of gender stereotypes. This research aims to examine social studies textbooks that contain intensive content in terms of gender issues in the context of gender stereotypes. For this purpose, the textbooks for social studies and social studies education, which were accepted as textbooks between 1934-2019, were examined. The data source of the research consists of homeland information and citizenship information textbooks, which the Ministry of National Education accepted to be taught in the schools for social studies education between 1934-1972 and social studies textbooks taught between 1974-2019. In the research, document analysis, one of the qualitative research methods, was used as data collection method. Content analysis was used to analyze the data obtained from textbooks. As a result of the research, it has been determined that the roles given to individuals in the family are gender-based, the objects and colors identified with individuals are gender-based, individuals' personal occupations and actions are shaped by gender and there are gender-based expressions embedded in the language.

Key Words : Social studies textbooks, Gender, Stereotypes, Qualitative research

Page Number : 87

Supervisor : Doç. Dr. Bahadır KILCAN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZ	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. İlgili Araştırmalar	4
1.3. Araştırmanın Amacı ve Soruları.....	6
1.4. Araştırmanın Önemi.....	7
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	8
BÖLÜM II	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Ayrımı.....	9

2.2. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Gelişimi.....	10
2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Gelişimine İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar	11
2.2.1.1. Biyolojik Kuram.....	12
2.2.1.2. Psikanalitik Kuram	12
2.2.1.3. Bilişsel Gelişim Kuramı.....	13
2.2.1.4. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	14
2.2.1.5. Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı.....	16
2.3. Eğitimde Toplumsal Cinsiyet	17
2.3.1. Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet.....	18
2.3.2. Sosyal Bilgiler ve Toplumsal Cinsiyet	19
2.4. Kalıp Yargılar	20
2.4.1. Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kalıp Yargılar	22
BÖLÜM III.....	26
YÖNTEM	26
3.1. Araştırma Modeli.....	26
3.2. Verinin Kaynağı.....	26
3.3. Verilerin Toplanması.....	29
3.4. Verilerin Analizi.....	29
BÖLÜM IV	31
BULGULAR.....	31
4.1. Aile İçi İş Bölümü	31
4.1.1. Hizmetkar Anne	31
4.1.2. Öğretmen Anne	35
4.1.3. Sevgi Dolu Anne	37
4.1.4. Başkan Baba.....	38

4.1.5. Çalışkan Baba	40
4.2. Meslek Seçimi ve Ekonomik Gelir.....	42
4.2.1. Üretici Kadın	42
4.2.2. Hemşire Kadın	45
4.2.3. Yönetici Erkek.....	48
4.2.4. Denetleyici ve Yasa Uygulayıcı Erkek.....	50
4.2.5. Gelir Durumu.....	52
4.3. Çocuk Oyunları, Nesne ve Renkler	54
4.3.1. Oyuncakların Cinsiyeti	54
4.3.2. Renklerin Cinsiyeti.....	55
4.4. Kişisel Uğraşlar ve Eylemler	56
4.4.1. Sporcu Erkek.....	56
4.4.2. Sanatçı Kadın	58
4.4.3. Rahatsızlık Veren Kadın.....	59
4.4.4. Duyarlı Erkek.....	59
4.5. Dildeki Kalıplaşmış İfadeler	60
4.5.1. Bayan.....	60
4.5.2. Adam	61
4.5.3. Ev Kadını.....	62
BÖLÜM V	64
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	64
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	64
5.1.1. Bireylere Çizilen Davranış Kalıpları ve Aile İçi Roller Toplumsal Cinsiyet Açısından Değişkenlik Göstermekte Midir?	64
5.1.2. Bireylerin Meslek Seçimleri Toplumsal Cinsiyet Açısından Değişkenlik Göstermekte Midir?.....	65

5.1.3. Bireylerle Özdeşleştirilen Nesneler ve Renkler Toplumsal Cinsiyet Açısından Değişkenlik Göstermekte Midir?	66
5.1.4. Bireylerin Kişisel Uğraşı ve Eylemleri Toplumsal Cinsiyet Açısından Değişkenlik Göstermekte Midir?	67
5.1.5. Dil İçinde Toplumsal Cinsiyetin Farklı Değişkenlerine Göre Şekillenmiş Olan Kalıplaşmış İfadeler Yer Almakta Mıdır?.....	68
5.2. Öneriler	69
KAYNAKLAR	70
EKLER	86
Ek-1. Eser Kullanım Formu.....	87

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. <i>Araştırmada İncelenen Kitaplar</i>	28
Tablo 2. <i>Cinsiyet Kalıp Yargılarına Ait Tema ve Kodlar</i>	31

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Ailede akşam yemeği	32
Şekil 2. Anne ve kızı mutfakta	34
Şekil 3. Anne ve kız çocuğu mutfakta çalışıyor	35
Şekil 4. Anne, evin halkına hizmet ediyor	35
Şekil 5. Anne, çocuklarının ödevlerine yardım ediyor	36
Şekil 6. Anne, çocuklarının derslerine yardımcı oluyor	36
Şekil 7. Küçük Çocuk	38
Şekil 8. Çiftçi Kadın	42
Şekil 9. Üretici Kadın	43
Şekil 10. Halı dokuyan kadınlar	43
Şekil 11. Halı tezgahının başında çalışan kadın	44
Şekil 12. Fransa’da çiftçilik yapan kadınlar.....	44
Şekil 13. Çay toplayan kadınlar	45
Şekil 14. Bir hastayı tedavi eden doktor ve hemşire	45
Şekil 15. Afet zamanında yardıma koşan hemşire	46
Şekil 16. Afet zamanında bir çocuğu kurtaran hemşire.....	46
Şekil 17. Hasta başındaki doktor ve hemşire	47
Şekil 18. Hemşireler	47
Şekil 19. Doktorun çevresindeki hemşireler	48
Şekil 20. Seçim mitinginde bir siyasetçi	48
Şekil 21. Muhtarlık	49

Şekil 22. Bakanlar Kurulu.....	49
Şekil 23. PTT müdürü.....	50
Şekil 24. Sokakların güvenliğini sağlayan bekçi	50
Şekil 25. Pazarı denetleyen zabıtaalar	51
Şekil 26. Mahkeme sırasında görevini yapan hukukçular	51
Şekil 27. Mahkemeden bir görünüm	52
Şekil 28. Bankadan bir görünüm.....	52
Şekil 29. Bir ailenin gelir ve gider tablosu	53
Şekil 30. Bir ailenin gelir ve gideri	53
Şekil 31. Ailemizin aylık bütçesi	53
Şekil 32. Oyuncaklarıyla oynayan çocuklar	54
Şekil 33. Dışarıda oyun oynayan çocuklar	54
Şekil 34. Babaları ile bisiklete binen çocuklar.....	55
Şekil 35. Anne, baba ve çocuklar	55
Şekil 36. Bayram ziyareti.....	56
Şekil 37. At biniciliği.....	56
Şekil 38. Güreş yapan sporcular.....	57
Şekil 39. Bir yarıştaki koşucular	57
Şekil 40. Futbol maçı sırasında sporcular	57
Şekil 41. El işi yapan genç kız	58
Şekil 42. Nakış işleyen genç kızlar.....	59
Şekil 43. Yolda kol kola yürüyen kadınlar	59
Şekil 44. Atıkları çöp kutusuna atan bir erkek.....	60
Şekil 45. Karşıdan karşıya geçerken yaşlı kadına yardım eden çocuk	60
Şekil 46. Köy kadınları birbirine yardım ediyor	63

BÖLÜM I

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümde; problem durumu, ilgili araştırmalar, araştırmanın amacı ve soruları, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılıkları yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Cinsiyet terimi, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade etmek için kullanılmaktadır. Başka bir deyişle cinsiyet, bireyin biyolojik yapısının bir karşılığıdır (Dökmen, 2010, s. 20). Sosyolojik veya kavramsal bir kategori olarak kullanılan bu terim zamanla; kadın ve erkeğin sosyo-kültürel açıdan tanımlanmasını, birbirlerinden ayırt edilme biçimini ve onlara atfedilen toplumsal rolleri ifade etmek için kullanılan yeni bir anlam kazanmıştır (Bhasin, 2003, s. 7).

Toplumsal cinsiyet terimi ilk olarak, biyoloji kaderdir ifadesine karşı çıkmak için kullanılmıştır. Bu görüşe göre; toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin bir sonucu değildir ve değişmez de değildir (Butler, 2014, s. 50). Kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik doğal değil, toplumsal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Günümüzde ise toplumsal cinsiyet terimi, eleştirel gücünü kaybetmiş ve cinsiyet rollerinin sorgulanmadan tasvir ve kabul edildiği sosyolojik bir terime dönüşmüştür. Ayrıca geçtiğimiz yıllarda, kadınların tarihi ile ilgili çok sayıda kitap ve makalenin başlığındaki “kadınlar” sözcüğünün yerini “toplumsal cinsiyet” almıştır. Bu kullanımın tercih edilmesinin nedeni ise, çalışmaların akademik ciddiyetini ortaya koymaktır. Çünkü toplumsal cinsiyet kelimesi, kadın kelimesine göre daha nötr ve nesnel bir duyuma sahiptir (Scott, 2013, s. 66). Yani günümüzde, toplumsal cinsiyet adı altında yapılan birçok çalışma aslında kadın çalışmalarını içermektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı, bireylerin davranış ve düşünme etkinlikleri bağlamında önemli etkilerde bulunan kalıp yargılar aracılığıyla yerleşmektedir. Kalıp yargılar, bireyleri belli bir

şekilde davranmaya iten, duygu ve düşüncelerin oluşturduğu bilişsel yapılardır. Öğrenilmiş kalıp yargılar, bireyler tarafından kolayca kabul edilir ve uygulanır. Birey, özellikle hoşnut olmadığı kişi, durum ve olaylar karşısında daha çabuk kalıp yargılarını devreye sokma eğilimindedir (Çelik, 2008, s. 19).

Kalıp yargılar, insanları birtakım türlere ya da tiplere bölmeyi ifade eden zihinsel yapıtlar olarak tanımlanabilir. Belirli özelliklerin, her zaman gerçeklere ve olumlu kanıtlara dayanmadan belirli insanlarda ya da gruplarda mevcut olduğunun düşünülmesini ifade eder. Kısaca kalıp yargılar, düşüncelerimizi sadeleştiren basma kalıp fikirlerdir ve çoğunlukla yanlış içeriklere dayandıklarından olumsuzluk içerirler. Kalıp yargıların oluşma şeklinin ise kısmen kültürel olduğu söylenebilir. Bireyler, kültürün biçimlendirdiği kalıp yargılara uygun olarak seçtikleri durumları ya da olguları algılama eğilimindedir (Karabayev ve Tutkun 2001, s. 5; Tutkun ve Koç, 2008, s. 261).

Kalıp yargılar, belirli bir kültür içinde her grubun üyeleri için beklenen davranışlardır. Sosyal normlar ve yaptırımlar ise bu beklentileri hayata geçirir. Geleneksel cinsiyet rollerinde, kadınlar ve erkekler bu yöndeki sosyal normlara karşı gelmenin yaptırımıyla yüzleşmekten kaçmayı ve beklentiler doğrultusunda hareket etmeyi tercih etmektedirler. Grup üyeleri istemli veya istemsiz olarak beklentilere uygun bir davranış sergilediğinde, bu davranışları kalıp yargıyı desteklemiş ve kalıcılaştırmış olur (Madran, 2012, s. 33).

Bireylerin, kadınlar ve erkekler hakkında sahip oldukları genel düşünceleri “*cinsiyete ilişkin kalıp yargılar*” olarak adlandırılmaktadır ve bu kalıp yargıların iki farklı düzeyde tanımı yapılmaktadır. Bem (1984) bu düzeyleri, *cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar* ve *cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar* olarak açıklamaktadır. *Cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar*, kadınlar ve erkekler için uygun görülen rol ve faaliyetler hakkındaki düşünceleri içermektedir. *Cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar* ise bir cinsiyeti diğer cinsiyete oranla daha fazla veya daha az nitelediğine inanılan bazı özellikleri içermektedir (aktaran Kahraman ve Başal, 2011, s. 37)

Cuddy, Fiske ve Glick (2004)’ e göre, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları her iki cinsiyet için de geçerli olmasına rağmen erkeklere ait olduğu düşünülen özellik ve rollere daha olumlu değerler yüklenmektedir. Bu durum, kadınların değişik düzey ve biçimlerde ayrımcılığa maruz kalmalarına yol açmaktadır (aktaran Demirel, 2009, s. 2).

Toplumsal kalıp yargılar özellikle kadınlar için temel problemdir. Ayrımcılığa maruz kalan kadınlar, rollerine ilişkin olumsuz kalıp yargılar nedeniyle özellikle toplumsal hayatta sık

sık kendilerini kanıtlamak zorunda kalmaktadır. Ayrıca bu kalıp yargılar zaman içinde çok zor değişmektedir ve dünyanın çeşitli kültürlerinde büyük benzerlikler göstermektedir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Kalkınma Programı (UNDP)'nin 1997 yılında yayınladığı rapora göre, “Hiçbir toplum kadına, erkeğe davrandığı gibi davranmamaktadır” (aktaran Dursun, 2009, s. 24).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları edinilmesi genellikle ilk çocukluk döneminden başlayıp son çocukluk dönemine kadar uzanabilir. Bu yaş grubundaki bireyler için en önemli sosyal alan kuşkusuz okuldur. Bireylerin, ailede başlayan eğitim ve toplumsallaşma süreci okul hayatına geçiş ile yeni bir boyut kazanır. Bireylerin okullarda aldıkları eğitim, onların hangi işlerde çalışacağı, hangi sosyo-ekonomik statülere erişeceğinin, nasıl bir aile kuracağı, çocuklarını nasıl yetiştireceğinin ve dolayısıyla nasıl bir gelecek inşa edileceğinin belirleyicisidir.

Eğitim, her şeyden önce insanların temel hakkıdır ve hiçbir birey bu haktan mahrum edilemez. Özellikle cumhuriyetin ilanından sonra ülkemiz, kız çocuklarına eğitimde fırsat eşitliği sağlamak adına büyük ilerleme kaydetmiştir. Ancak toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına aynı başarıyı gösterememiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerleşemediği bir toplum olarak, bireylerin ailede edinmeye başladığı toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet kalıp yargıları, okullarda da örtük ve açık şekilde yönlendirilmeye devam edilmiştir. Ancak bunun aksine, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması da yine eğitim yoluyla mümkün olacaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının oluşumuyla mücadele etmek gerekmektedir. Eğitim programlarının ve ders kitaplarının her türlü cinsiyetçi ifadeden arındırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerleştirilmesi için yeniden düzenlenmesi bu konuda atılacak önemli adımlardandır.

Ders kitaplarında toplumsal cinsiyetin incelenmesi söz konusu olduğunda kuşkusuz ilk olarak incelenmesi gereken sosyal bilgiler ders kitaplarıdır. Doğası gereği sosyal bilgiler dersi, toplumsal cinsiyet rollerinin ve toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ediniminde diğer derslere oranla daha fazla etkiye sahiptir. Sosyal bilgiler dersinin genel amacı bireyin toplumsallaşmasıdır. Bununla beraber, demokratik bir toplum düzeni oluşturmak ve bu düzeni devam ettirmek, bireylerin sağlıklı insan ilişkileri geliştirmesi, farklılıklara saygı duyması, toplumsal hayatla ilgili temel beceri ve değerleri kazanması gibi alt amaçları da bulunmaktadır. Bu nedenle, öncelikle sosyal bilgiler dersinin içeriği toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yerleşmesine sebep olan tüm kalıp yargısal ifadelerden arındırılmış olmalıdır. Bu amaç doğrultusunda; görsel ve sözel ifadeleri bir arada bulunduran, en temel öğretim

materyali olan ders kitaplarını incelemek son derece önemli olacaktır. Araştırmada, cumhuriyetin ilanı ile günümüze kadar kullanılan sosyal bilgiler ve sosyal bilgiler eğitime dönük ders kitaplarının görsel ve sözel ifadeleri, toplumsal cinsiyet bağlamında kalıp yargıları keşfetmek amacıyla incelenmiştir.

1.2. İlgili Araştırmalar

Literatürde toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve bununla birlikte ders kitaplarında cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet konularına dair ulusal ve uluslararası araştırmalar oldukça geniş çaptadır.

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve cinsiyet rolleri edinimi ile ilgili literatürde yer alan araştırmalar genellikle; çocukların izledikleri çizgi filmler (Ahmed ve Wahab, 2014; Al-Hattami, 2016; Hoerrner, 2015; Kalem, 2019; Thompson ve Zerbinos, 1995), resimli masal ve hikaye kitapları (Abad ve Pruden, 2013; Crabb ve Bielawski, 1994; Kahraman ve Özdemir, 2019; Kaynak ve Aktaş, 2017; Köseleler, 2009; Scott, 2019; Smith, 1995; Şentürk, 2015), boyama kitapları (Fitzpatrick ve McPherson, 2010), ödüllü çocuk romanları (Ünelöz, 2017), tiyatro oyunları (Alpan, 2018), oyuncaklara ilişkin kalıp yargılar ve oyuncak seçimleri (Campenni, 1999; Güder ve Alabay, 2016; Güney, 2012; Menekşe, 2019; Miller, 1987; Özdemir, 2019), renkler ve toplumsal cinsiyet kalıp yargıları (Karniol, 2011), televizyon reklamlarında toplumsal cinsiyetin çocuklara sunumu (Kalan, 2010; Uluyağcı ve Yılmaz, 2007) ve eğitim etkinliklerinin (Seçgin ve Kurnaz, 2015; Şıvgın, 2015) üzerine odaklandığı görülmektedir.

Ayrıca öğrencilerin; ebeveyn ilişkileri, sosyal ilişkiler, problem çözme becerileri ve eğitim ortamları üzerine yapılan araştırmalar da dikkat çekmektedir. Annenin eğitim düzeyinin (Karasaraçoğlu, 1998), annenin çalışma durumunun (Özen, 1992; Doğan, Akyol ve Karaman, 2018; Demirel, 2009), annenin cinsiyet kalıp yargıları ve bu kalıp yargılara bağlı toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının gelişimi üzerine etkisi (Özen, 2018; Erzeybek, 2015; Işık, 2014), toplumsal cinsiyet uyumsuzluğu yaşayan çocuklar ve ebeveynlerinin karşılaştığı sorunlar (Menvielle ve Tuerk, 2002; Sansfaçon, Roichaud ve Dumais-Michaud, 2015), toplumsal cinsiyet algılarında ailenin rolünü belirlemek (Güder ve Yıldız, 2016), çeşitli sosyo-kültürel kesimlerden ebeveynlerin çocuklarına toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin değer ve kalıp yargıların aktarımında bir fark olup olmadığını incelemek (Yar, 2018), okulöncesi dönemdeki çocukların cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılarının incelenmesi (Özkan, 2009), sınıf içindeki toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, bunların meydana gelme

nedenleri, ebeveynlerin ve öğretmenlerin neler yapabileceği üzerine incelemeler (Aksu, 2005), ebeveynlerin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının öğrencilerin akademik başarısına olan etkisi (Bhanot ve Janovic, 2005), çocuklarda toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve kavram öğrenme yaklaşımı (Cowan ve Hoffman, 1986), toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik eğitim faaliyetlerinin ve materyallerinin çocukların toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına etkileri (Karabay, Aydın, Tunç ve Kanbur, 2019), öğretmen ve öğrenci ilişkileri (Camara, 2019), toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının problem çözme becerileri üzerine etkileri (Bayındır, 2019), toplumsal cinsiyet ve çocukların duygu algıları (Widen ve Russel, 2002) ve çocuk yuvalarında kalan çocukların cinsiyet özellikleri kalıp yargılarının gelişiminin (Baran, 1995) incelendiği araştırmalar bulunmaktadır.

Bunlara ek olarak, yetişkinler üzerinde ve özellikle sosyolojik açıdan kadınlara yönelik kalıp yargılar (Meydaneri, 2006) üzerine odaklanan araştırmalar da dikkat çekmektedir. Kadının yaşam tarzının ve cinsiyet kalıp yargılarının etkinleştirilmesinin tecavüze uğrayan kadının suçlanması (Ok, 2019), kadınların toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kültürlerarası farklılıklarının tarihsel kökenleri (Alesina, Giuliano ve Nunn, 2013), kadınların iş hayatı ve işlerindeki performansları (Chaganti ve Parasuraman, 1997; Chell ve Baines, 1998; Harrison ve Mason, 2007), kadınların erkek çalışma arkadaşlarına karşı olan tutumları (Yaman, 2015), trafikteki kadın sürücüler ile ilgili kalıp yargıların etkenleri ve bu kalıp yargıların aktif trafikteki kadın sürücüler tarafından içselleştirilmesi (Dağdelen, 2019) gibi çalışmalar da bulunmaktadır. Ayrıca evlilik, romantik ilişkiler ve sosyal ilişkiler konularında; Türkiye’de evlilik öncesi ve evlilik sonrası kadın ve erkeklere dair kalıp yargıların değişip değişmediği üzerine incelemeler (Uğurlu ve Türkoğlu, 2016), kişilerarası iletişim sürecinde kadın ve erkek iletişiminin kaynağının toplumsal cinsiyet kimliğine bağlı olarak ortaya çıkan kalıp yargıların belirlenmesi (Ünlü, 2018), sosyal destek ve cinsiyete yönelik kalıp yargıların aile ve iş hayatına etkisinin kadın ve erkekler üzerindeki farklılıklar açısından incelenmesi (Semerci, 2016), üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin düşünceleri ve saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi (Tok, 2001), cinsiyet kalıp yargılarına uygun davranıp davranmamanın çekiciliğe etkisi (Akgün, 1993), eşcinsellere yönelik tutumlar ve romantik ilişkilerle ilgili kalıp yargıların çeşitli değişkenler göre değerlendirilmesi (Okutan, 2010) ve zihinsel süreçler bağlamında, kalıp yargısal cinsiyet ifadelerinin bellek yanılsamaları üzerine etkisinin incelenmesi (Ok, 2015), cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar ve benlik kavramının incelenmesi (Al-Ali, 1992), televizyon reklamlarındaki toplumsal cinsiyet rolleri

(Çık, 2017), video ve bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarına (Ferguson, Cruz ve Rueda, 2007; Kan, 2012) yönelik araştırmalar da literatürde yer almaktadır.

Bunların yanında ders kitapları üzerinde yapılan araştırmalarda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet konularının incelendiği (Asan, 2010; Biemmi, 2015; Esen ve Bağlı, 2002; Gümüsoğlu, 1994; Güneş, 2008; Moser ve Hannover, 2014; Taştekin, 2019; Yorgancı, 2008) araştırmalar; branş dersleri üzerinde Türkçe ders kitapları (Balcı ve Sel, 2017; Çınar, 2013; Kasa ve Şahan, 2016; Kılıç ve Eyüp, 2011; Kükrer ve Kıbrıs, 2017; Saydam, 2019), sosyal bilgiler ve hayat bilgisi ders kitapları (Başaran, 2019; Bilgin, 2019; Can, 2010; Demirel, 2010; Sarıtaş ve Şahin, 2018), İngilizce ders kitapları (Söylemez, 2010), matematik ders kitapları (Özdemir ve Karaboğa, 2019) ve sosyoloji ders kitapları (Koç, 2017) üzerinde yapılmış araştırmalar ve ders kitaplarında toplumsal cinsiyete yönelik kalıp yargıların incelendiği (Gürkan ve Hazır, 1997; Tarrayo, 2014) araştırmalar da bulunmaktadır.

1.3. Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu araştırmanın amacı, cumhuriyetten günümüze kadar okullarda okutulan sosyal bilgiler ve sosyal bilgiler eğitime dönük ders kitaplarını, toplumsal cinsiyet bağlamında kalıp yargılar açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, 1934-2019 yılları arasında okullarda okutulan sosyal bilgiler ve sosyal bilgiler eğitime dönük ders kitapları üzerinde çalışılmış ve aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- a. 1934-2019 eğitim öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ders kitabı olarak kabul edilmiş ve dağıtımı yapılmış olan sosyal bilgiler eğitime dönük ders kitapları ile sosyal bilgiler ders kitapları, toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu konusunda bir duyarlılık ile mi hazırlanmıştır?
- b. Sosyal bilgiler eğitime dönük ve sosyal bilgiler ders kitabındaki metin ve görsellerde kadın ve erkeklere biçilen roller toplumsal cinsiyet eşitliği doğrultusunda sunulmuş mudur?

Bu bağlamda söz konusu ders kitaplarının içerikleri incelenmiş; şu alt problemlere cevap aranmıştır:

Sosyal bilgiler ders kitabındaki metin ve görsellerde;

1. Bireylere çizilen davranış kalıpları ve aile içi roller toplumsal cinsiyet açısından değişkenlik göstermekte midir?

2. Bireylerin meslek seçimleri toplumsal cinsiyet açısından değişkenlik göstermekte midir?
3. Bireylerle özdeşleştirilen nesneler ve renkler toplumsal cinsiyet açısından değişkenlik göstermekte midir?
4. Bireylerin kişisel uğraşı ve eylemleri toplumsal cinsiyet açısından değişkenlik göstermekte midir?
5. Dil içinde toplumsal cinsiyetin farklı değişkenlerine göre şekillenmiş olan kalıplaşmış ifadeler yer almakta mıdır?

1.4. Araştırmanın Önemi

Çağdaş devlet anlayışı insan hakları konusunda hem ulusal hem de uluslararası düzenlemeler ile her türlü ayrımcılıkla mücadele etmeyi gerekli kılmaktadır. Ayrımcılık kavramı içinde cinsiyet konuları, tarihsel süreçte tüm toplumlar için önemli bir problem olmuştur. Günümüzde, kadın ve erkek eşitliği toplumlar için gelişmişliğin en önemli göstergelerinden biridir. Ülkemizde, özellikle cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hukuksal alanda cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Ancak cinsiyet eşitliği kavramı, henüz toplumsal alanda yerleşebilmiş değildir. Her alanda çağdaşlaşmayı gaye edinen bir toplum için cinsiyet eşitsizliği asla kabul edilemez. Hukuksal olarak sağlanan eşitlik toplumsal olarak desteklenmedikçe gerçek anlamda kadın ve erkek eşitliğinden bahsetmek mümkün olmayacaktır. 2004 yılında Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 10'a eklenen; "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür." ifadesi aslında cinsiyet eşitliği kavramının Türkiye için henüz yeni olduğunu göstermektedir. Cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında en büyük engellerden biri ise toplumsal cinsiyet rolleridir. Toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlara ve erkeklere yüklediği görevler, bu iki cinsiyet arasında ayrımcılık ve eşitsizliğe yol açmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin belirleyicisi ise genellikle bu alandaki kalıp yargıların edinimine dayalıdır.

Devletin en önemli ideolojik aygıtlarından biri olan okul, bir bağlamda toplumsal cinsiyetin üretildiği yerdir. Eğitim ortamlarının en temel materyali olan kitaplar ise özellikle ilköğretim dönemindeki çocukların tarihsel algılarını ve toplumsal konumlarını biçimlendirmek için oldukça önemli bir araçtır (Gümüsoğlu, 2016, s. 13-14). Bu sebeple; cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar farklı iktidarların, öğrencilere yerleştirmeyi hedeflediği toplumsal cinsiyet rolleri ve yaratılan kadın profillerinin, tarihsel süreçte nasıl bir değişim geçirdiğini anlamak, bu bağlamdaki toplumsal dönüşümü değerlendirmek ve eğitimde

toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak adına ders kitaplarındaki görsel ve sözel ifadelerin kalıp yargısal açıdan incelenmesi oldukça değerlidir.

Sosyal bilgiler dersi, bireyi ve toplumsal konuları hedef alan kendine özgü içeriği ile hem toplumsal cinsiyet konularıyla hem de kalıp yargıların ediniminde diğer derslere göre daha çok ilişkilidir. Bu nedenle öncelikle sosyal bilgiler ders kitaplarının, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları bağlamında incelenmesi oldukça yerinde olacaktır. Bulgularla birlikte, devlet denetiminden geçip ders kitabı olarak okutulan sosyal bilgiler kitaplarının aslında toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının ediniminde ve buna bağlı olarak toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde nasıl bir rol üstlendiği anlaşılabacaktır. Bununla beraber, ders kitapları ve eğitim araçlarının düzenlenmesinde görev alan yetkililere, toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına yönelik mücadelede ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerleştirilmesinde farkındalık kazandıracaktır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma, 1934-1972 yılları arasında sosyal bilgiler eğitimine dönük ders kitapları ile sınırlıdır.
2. Bu araştırma, 1974-2019 yılları arasında kullanılan sosyal bilgiler ders kitapları ile sınırlıdır.

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde; cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı, toplumsal cinsiyet rolleri ve gelişimi, eğitimde toplumsal cinsiyet ve kalıp yargılar yer almaktadır.

2.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Ayrımı

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farklılıklarının kimlik, davranış ve ruhsal düzenekler düzeyinde sıkça birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir (Savran, 2013, s. 237). Sosyologlar, cinsiyet terimini genellikle bedenin erkek ya da kadın olarak tanımlanmasına neden olan anatomik ve fizyolojik farklılıkları ifade etmek için kullanmaktadır. Toplumsal cinsiyet ise bunun tam aksine kadınlar ile erkekler arasındaki toplumsal ve kültürel farklılıkları ifade eder. Yani bu kavram, toplumsal olarak inşa edilmiştir. Toplumsal cinsiyet, bireyin cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda değildir, daha çok erillik ve dişilik kavramlarıyla ilgilidir (Giddens, 2012, s. 509). Özetle, kadın ya da erkek olma durumu doğuştan getirilen bir özellikken, kadınlık ve erkeklik kavramları toplumsallaşma sürecinde edinilen özelliklerdir (Hepşen, 2010, s. 14).

Biyolojik cinsiyetten anlam olarak çok daha farklı olan toplumsal cinsiyet kavramını ilk kez 1968 yılında Robert Stoller “Sex and Gender” isimli kitabında tanımlamıştır (Green, 2010, s. 1457). Cinsiyet, kadın veya erkek olmanın biyolojik yönünü tanımlarken; anatomiye, hormonları, üreme sistemlerini ve diğer farklı fiziksel özellikleri vurgulamaktadır. Toplumsal cinsiyet ise bireyleri, kadınlık veya erkeklik özelliklerine sahip olarak tanımlarken; kültürü ve psikolojik özellikleri vurgulamaktadır. Cinsiyet doğuştan gelirken, toplumsal cinsiyet öğrenme yolu ile kazanılmaktadır (Lindsey, 2016 s. 4; Yar, 2018, s. 2).

Biyolojik cinsiyet farklılıkları, bireyler tarafından öğrenilmemiş ve doğuştan getirilen özellikler açısından kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklardır. Toplumsal cinsiyet

farklılıkları ise bireyler tarafından öğrenilen ve toplumsallaşma sürecinde kazanılan farklılıklardır. Bu toplumsal cinsiyet farklılıkları, bireyler ve kültürler arası değişiklikler göstermektedir (Dökmen, 2010, s. 25).

Toplumsal cinsiyet kavramı, cinsiyeti ve toplumsal cinsiyeti birbirinden çok farklı şeyler olarak ifade etmemizi sağlar. Herkes kadın ya da erkek olarak doğar ve cinsiyetimiz sadece cinsel organlarımıza bakılarak tespit edilebilir. Ancak her kültürün kadınları ve erkekleri değerlendirme yöntemleri farklıdır ve her kültür kendi içinde kadın ya da erkek olma durumuna göre bireylere farklı roller ve nitelikler yükler (Bhasin, 2003, s. 8). Toplumsal cinsiyet şayet bedenin cinsiyetine dayalı olarak üstlendiği kültürel anlamlar bütünüyse onun, sadece cinsiyete dayalı olduğu söylenemez. Bu iki kavram arasındaki mantıksal ayrımla, doğuştan gelen cinsiyet ile kültürel olarak inşa edilmiş toplumsal cinsiyet arasında kökten gelen bir süreksizlik olduğu sonucuna varırız (Butler, 2014, s. 50).

Toplumsal cinsiyet, kadınların ve erkeklerin öznel kimliklerinin sadece toplumsal kökenlerine işaret etmenin bir yoludur (Scott, 2013, s. 182). Toplumsal cinsiyet, bireylere atandıktan sonra toplum onlardan kadın veya erkek gibi davranmalarını bekler. Bu beklentilerin karşılanması ve yeniden üretilmesi ise günlük uygulamalar ile gerçekleşir (Giddens, 2012, s. 508).

2.2. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Gelişimi

Rol, temel kısıtlamalarını kalıplaşmış kişiler arası beklentilere yerleştiren toplumsal bir yapıdır (Connell, 2016, s.85). Başka bir ifade ile bireylerin belirli bir sosyal yapının içerisinde belirli kalıplara göre hareket etmelerini ifade etmektedir. Örnek olarak babalık, öğretmenlik, askerlik, kardeşlik gibi toplum tarafından bireylere öğretilen birçok farklı rol vardır ve bireyler bu rollere uygun şekilde davranma eğilimindedirler. Toplumsal cinsiyet rolleri ise tıpkı bu roller gibi toplum tarafından oluşturulmuş ve bireylere toplumsallaşma sürecinde öğretilmiş rollerdir (Çelik, 2008, s. 17).

Rol kavramına yönelik olarak yapılan birçok tanımda toplumun bireylerden istediği davranışa vurgu yapılmaktadır. Bu durum ise rol kavramının hem bireysel hem de toplumsal bir yanı olduğunu kanıtlamaktadır (Vatandaş, 2011, s. 33-34). Rol kavramının toplumsal cinsiyetteki uyarlaması ise cinsiyet rolüdür. Yani kişinin cinsiyetiyle belirlenen genel bir rolün canlandırılmasıdır (Connell, 2016, s. 85). Her toplumda kadın ve erkek modelinin oluşmasını sağlayan toplumsal ve kültürel değerler bulunur. Toplumun örgütlenme tarzı

cinsiyet kalıplarındaki farklılıkların belirleyicisidir (İmançer, 2006, s. 1-5). Birçok kültürde kadınların ve erkeklerin farklılıkları, neleri yapıp neleri yapamayacakları, hatta nasıl düşünecekleri ve ne hissedecekleri bile açıkça belirtilmiştir (Kulaksızozğlu, 2004, s. 49).

İnsanlar, bebeklik döneminden itibaren toplumda kadın ve erkek olmak üzere iki çeşit insan olduğunu öğrenmeye başlar. Zamanla kadın ve erkeklerin psikolojik olarak benzer olduğunu keşfetseler bile farklılıklar ortaya çıkmaya başladıkça bunun biyolojik veya toplumsal sebeplerden kaynaklandığını anlarlar (Gerrig ve Zimbardo, 2012, s. 327). Toplum tarafından kız ya da erkek olarak etiketlenen çocuklar, cinsiyetlerin kültürel ve toplumsal anlamlarını öğrenmeye başlar. Bu durum, toplumsal cinsiyet rolü olarak tanımlanabilir. Toplumsal cinsiyet rolü, toplum tarafından belirlenen ve her bireyin yerine getirmesini beklediği beklentilerdir. Kız ve erkek çocuklar toplumsallaşma süreçlerinde çeşitli nesne, oyun, etkinlik, meslek hatta duygu, davranış ve tutumları bile kendileri için uygun olup olmadıklarını ayırt etmeye başlarlar (Dökmen, 2010, s. 29). Tüm toplumlar doğuştan gelen biyolojik farklılıkları kendi kültürlerine göre yorumlarlar ve bu şekilde kadınların ve erkeklerin hangi davranışları sergileyeceklerine, hangi haklara sahip olabileceklerine veya sahip olması gerektiğine yönelik beklenti içine girerler. Tüm bu beklentiler, temelinde toplumsal cinsiyete dayalı farklılıklar ve eşitsizlikler taşısa da toplumdan topluma, kültürden kültüre değişimler gösterir (Ecevit, 2003, s. 83). Cinsiyet rolü, eril ya da dişil olarak etiketlenen davranış, tutum, değer, giyim, iletişim ve düşünme biçimi gibi kavram ve durumları kapsamaktadır. Çocuklar kimliklerini eril ya da dişil olarak tanımayı öğrenir ve bu iki rolün nasıl oluştuğuna dair kavramlar geliştirip bunlara uygun davranışları benimser (Gander ve Gardiner, 2004, s. 321-322).

2.2.1. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Gelişimine İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar

Araştırmacılar, toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşumunu tanımlamaya yönelik psikolojik ve biyolojik yaklaşımlar çerçevesinde çeşitli kuramlar geliştirmiştir. Psikolojik yaklaşımlar toplumsal cinsiyetin, çocukluk döneminde aile ile girilen etkileşim yoluyla oluştuğunu savunurken biyolojik yaklaşımlar, tamamen doğuştan getirilen cinsiyet özellikleriyle oluştuğunu savunmaktadır (İmançer, 2006, s. 2). Toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimini açıklayan bu kuramlar biyolojik kuram, psikanalitik kuram, bilişsel gelişim kuramı, sosyal öğrenme kuramı ve toplumsal cinsiyet şema kuramıdır.

2.2.1.1. Biyolojik Kuram

Biyolojik yaklaşım, kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılıklardan kaynaklanan kapasite ve yeteneklerin toplum içindeki rollerin belirlenmesi ve yerine getirilmesindeki temel belirleyiciler olduğunu ileri sürer (İmançer, 2006, s. 5-6). Biyolojik yaklaşıma göre toplumsal cinsiyet; kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki farklılara göre biçimlenir. Yani anatomik, genetik ve hormonal yapının bir sonucudur. Shafer (1998) cinsiyeti belirlemede cinsiyet kromozamları, üreme organları ve hormon dengesinin etkili olduğunu vurgular. Ayrıca doğum ve doğumdan hemen sonra cinsiyete uygun davranış özelliklerinin belirlenmesinde de etkilidir (aktaran Bayındır 2019, s. 37-38),

Üreme sisteminde ortaya çıkan iki kategori vardır, dişi ve erkek. Bu üreme ikiliği günlük hayatta toplumsal cinsiyetin mutlak temeli olduğunu varsaymaktadır (Connel, 2016, s. 84). Tarih boyunca kadın ve erkek arasındaki bu farklılıklara çeşitli açıklamalar getirilmiştir. Biyologlara göre farkın kaynağı, kadınların ve erkeklerin biyolojik özelliklerine bağlı olarak üstlendikleri rollerdir. Bu rolleri farklılaştıran ise kadınların çocuk doğurabilmeleri, erkeklerin ise bunu yapamamalarıdır. Üreme yeteneklerindeki bu farklılıklar ilk insan topluluklarından itibaren kadınların, evle ilgili işlerden sorumlu olmasına, erkeklerin ise dış çevreyle mücadele etmede sorumlu olmasına neden olmuştur. Günümüzde yaşam şartlarının değişmesine rağmen kadın ve erkek arasındaki bu iş bölümü, etkisini sürdürmeye devam etmektedir (Güldü ve Kart, 2009, s. 101).

Mill (1971) kadınların özgürlük, özerklik ve eşitlikten yoksun kalma nedenlerini gelenek ve güç kullanımından kaynaklandığını savunmaktadır (aktaran Hekman, 2016, s. 88). Geleneksel cinsiyet rollerinin oluşmasında etkili olan cinsiyet farklılıklarının biyolojik nedenlere bağlanma düşüncesi, erkek üstünlüğünün kabulü anlamına gelmektedir. Bu görüş, biyolojik nedenlere bağlı olarak cinsiyetler arasındaki sosyal eşitliği imkansızlaştırdığı için kadın hak ve etkinliklerinin kısıtlanması riskini taşımaktadır (Dökmen, 2010, s. 52).

2.2.1.2. Psikanalitik Kuram

Temel olarak Freud'un görüşlerine dayanan bu yaklaşım, toplumsal cinsiyetin gelişimine yönelik geliştirilen ilk kuramlardan biridir (Dökmen, 2010, s. 42). Bu kurama göre insanlar dünyaya cinsel bir dürtü ile gelmektedir ve bu dürtüler, insanların gelişim süreçleri boyunca değişmektedir. Çocuğun içinde bulunduğu dönemin temel belirleyicisi bu dürtünün hangi bölgede yoğunlaştığına bağlıdır (Özdemir 2019, s. 12; Terzi, 2013, s.139).

Freud' un psikoseksüel gelişim olarak adlandırdığı bu kuram, dürtülerin yoğunlaştığı bölgelere göre adlandırılmış ve beş döneme ayrılmıştır. *Oral Dönem*: Doğumdan itibaren bir veya bir buçuk yıl boyunca süren bu dönem, gelişimin ilk basamağıdır. Bebeğin ihtiyaçları, kendini ifade etme yolu ve nesneleri algılamaları ağız bölgesinde yoğunlaşmıştır. *Anal Dönem*: Bir buçuk yaşından üçüncü yaşın sonuna kadar devam eden bu dönem, anüs çevresindeki kasların geliştiği ve çocuklara tuvalet eğitiminin verildiği dönemdir. *Fallik Dönem*: Üçüncü yaşın sonlarından beşinci yaşın sonlarına kadar devam eden bu dönemde çocuklar, cinsel bölgelerinin uyarılmasından heyecan duymaya başlarlar. Bu dönem oedipus ve elektra kompleksinin yaşandığı dönemdir. *Gizil (Latent) Dönem*: Beşinci yaşın sonlarından erinliğe (11-13 yaş) kadar süren bu dönemde, cinsel dürtülerde durgunluk yaşanır. Çocuklar bu dönemlerinde hemcinslerine yakınlaşır. Kız ve erkek çocuklarının oynadığı oyunlar farklılaşmaya başlar. *Genital Dönem*: Erinliğin (11-13 yaş) başlarından genç yetişkinlik dönemine kadar süren bu dönemde ergenin, fizyolojik olgunluğa eriştiği ve hormon etkinliklerinin arttığı gözlemlenir. Özellikle cinsel dürtülerinin gücü artar (Gençtan, 1998, s. 34-43).

Psikoseksüel gelişim dönemleri içinde karşı cinsle yakın ilişkilerin kurulduğu fallik dönemde çocuklar, cinsiyetin farkına varır ve cinsel yönelimlerini ebeveynlerinden birine yönlendirerek diğer ebeveynleriyle rekabet içine girerler (Aydoğdu, 2017, s. 81; Benveniste, 2015, s. 2). Shaffer ve Kipp (2013)' e göre Freud, cinselliğin doğuştan var olduğunu savunur. Ancak bu cinsel kimliğin fallik dönemde ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu dönemde çocuklar anne ve babalarını taklit etmeye başlarlar. Erkek çocuklarının annelerine yakın olma dürtüsüyle oedipus kompleksi, kız çocuklarının babalarına yakın olma dürtüsüyle elektra kompleksi cinsel kimliğinin oluşmasında oldukça önemlidir. Ayrıca Freud'un belirttiğine göre bu dönemdeki çocukların cinsiyet kalıp yargılarını hızlıca edindiği ve hemcinsleriyle oyun oynamaya başladıkları görülmektedir (aktaran Özdemir, 2019). Freud'un görüşlerine göre erkek üreme organı biyolojik bakımdan kadın üreme organına göre daha üstündür. Bu nedenle psikanalitik kuram ataerkil kültürün etkisinde kaldığı gerekçesiyle eleştirilir (İmançer, 2006, s. 13).

2.2.1.3. Bilişsel Gelişim Kuramı

Bilişsel gelişim kuramı, cinsiyet gelişimi ve cinsel kimliğin erken çocukluk döneminden daha ileri dönemlerde oluşmaya başladığını savunur. Kimmel (2000), doğuştan gelen biyolojik farklılıkların cinsiyet farklılıklarını açıklamak için yeterli olmadığını savunur.

Çocuklar büyüdükçe cinsiyet ile ilgili bilgilerini yeniden yorumlamaya başlarlar. Bilişsel gelişim yaklaşımı çocuğun, cinsiyetlere özgü davranış ve tutumların kazanılmasını toplumsal veya biyolojik sebeplere bağlamaz (aktaran Şıvgın, 2015, s.16).

Cinsiyet rolü çocuğun toplumsal çevresini cinsiyet rolü boyutlarına göre zihinsel olarak örgütlemesi ile ortaya çıkar (Baran, 1995, s. 20). Bu kurama göre çocuklar, insanları kadın ve erkek olarak iki gruba ayırır ve kendisinin hangi gruba dahil olduğunu anlamaya çalışır. Özetle, ilk olarak çocuklar cinsiyetleri ayırıp, kendi cinsel kimliklerini öğrenir. Sonraki aşamada ise cinsiyetlere göre kalıplaşmış davranışları keşfedip kendi cinsiyetine uygun davranışlarda bulunmaya başlarlar (Kaypakoglu, 2003, s. 25; Saydam, 2019, s. 16).

Cinsiyet rolü gelişimi, cinsiyeti etiketleme, cinsiyetin kararlılığı ve cinsiyetin değişmezliği olmak üzere üç dönemdir. *Cinsiyeti etiketleme*: Yaklaşık 2-3,5 yaş aralığını kapsayan bu dönemde çocuklar, insanların kadın veya erkek olarak iki cinsiyetten birine ait olduklarını kavramaya başlar. Ancak diğer insanların cinsiyetini her zaman fark edemeyebilirler. Ayrıca cinsiyetin kalıcılığını kavrayamamışlardır ve ilerleyen zamanlarda cinsiyetlerinin değişeceğini düşünebilirler. *Cinsiyetin kararlılığı*: Yaklaşık 3,5-4,5 yaş aralığını kapsayan bu dönemde çocuklar, cinsiyetlerin sürekliliğini kavramaya başlarlar yani bir bebeğin büyüdüğünde aynı cinsiyette kalacağını bilirler. Ancak fiziksel görünümleri değiştiğinde kişi veya objelerin farklılaştığını düşünebilirler. *Cinsiyetin değişmezliği*: Yaklaşık 4,5-7 yaş aralığını kapsayan bu dönemde çocuklar, cinsiyetin değişmezliğini ve fiziksel görünümünden bağımsız olduğunu kavramışlardır. Bu dönemdeki çocuklar artık kendi cinsiyetlerine uygun olarak davranırlar (Dökmen, 2010, s. 66-67).

Kohlberg (1966)' e göre insanların kendileri ve dünyaya ilişkin bakış açılarının tutarlı olabilmesi için öncelikle bilişsel tutarlılığa ihtiyaçları vardır. Bilişsel tutarlılığı sağlamanın ilk koşulu, toplum tarafından onaylanmış özelliklere sahip kız veya erkek çocuğu olmayı keşfetmektir. Bu yaklaşıma göre çocuklar davranışlarını toplumsal cinsiyet kimliklerine göre tasarlar. Çocuk ilk kez kendi cinsiyetine ilişkin bir bilgiyle karşılaştıktan sonra buna uygun olarak düşünmek ve davranmak arasında etkileşim gerçekleşir ve cinsel kimlik oluşur (Bussey ve Bandura, 1999, s. 695; Güldü ve Kart, 2009, s. 105).

2.2.1.4. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı, bireylerin diğer insanları taklit ederek pekiştirilen veya cezalandırılan davranışlara göre öğrenmeyi gerçekleştirdiklerini savunur. Bu kurama göre

bireyin gözlemlediği davranışları yapıp yapmayacağı toplumun o davranışa vereceği tepkiye bağlıdır. Eğer modelin davranışı toplum tarafından onaylanıp ödüllendirilirse, birey bu davranışı taklit etme eğilimi gösterir. Ancak tam tersi davranış onaylanmaz ve cezalandırılırsa, birey bu davranışı model almaz (Korkmaz, 2019, s. 248). Doyle (1997) sosyal öğrenme kuramının, taklit, model alma ve pekiştirmeye dayalı olduğunu ve öğrenmenin, yapılan davranışın ödüllendirilmesi ve pekiştirilmesi ile gerçekleştiğini savunur (aktaran Şıvgın, 2015, s. 19). Ancak cinsiyet rollerinin öğrenilmesi sadece ödül ve ceza ile açıklanamaz. Kuramcılar, ödül ve cezanın yanında öğrenme ve taklidi de ileri sürmüşlerdir. Yeni bir davranışı öğrenmek, model alınan bireyin davranışlarını taklit etmek ile başlar. Taklit sayesinde gözlenmiş olan davranışları uygulama şansı da yakalanır. Kısaca; bireyler, kadınların ve erkeklerin birbirlerinden farklı şekilde davrandıklarını gözlemledikleri için birbirlerinden farklı davranışlar sergiler (Çıtak, 2008, s. 14).

Code (1983)' a göre “insanların büyük ölçüde yetiştirilme sayesinde yapılandırılan türden yaratıklardır” (aktaran Hekman, 2016, s. 236). Yani insanların kimlikleri doğuştan getirilmez bu tamamen sosyal öğrenme ile ilgidir. Bu kurama göre toplumsal cinsiyet rolleri de aynı şekilde kazanılır. Cinsiyet ile ilgili bilgilerin büyük kısmı çocukların yakın çevresinden elde edilir, kendi cinsiyetlerindeki büyüklerini model alırlar ve onaylanmayan davranışlardan kaçınırlar (Bussey ve Bandura, 1999, s. 684; Çınar, 2013, s. 20). Çocuklar kendi cinsel kimliklerini öğrendikten sonra başkalarınınkini öğrenmeye başlarlar. Bundan sonra kendi cinslerine ilişkin kalıplaşmış tutumları öğrenirler ve bu tutumlara uygun davranmaya başlarlar (Vatandaş, 2011, s. 35).

Sosyal öğrenme kuramına göre, çocukların cinsiyet rollerine uygun veya uygun olmayan davranışları ödül-ceza, model alma ve gözlem yöntemiyle gerçekleşir (Özgür, 2010, s. 16-17; Saydam 2019, s. 15). Basow (1992) sosyal öğrenme kuramında, toplumsal cinsiyet kimliğinin biyolojik veya bilinçaltı temelli olmadığını, çeşitli öğrenme biçimlerinin bir ürünü olduğunu savunur. Ayrıca eril ve dişil davranışların tıpkı diğer davranışlar gibi öğrenildiğini ve bu sebeple de değişebileceğini savunur (aktaran Taştekin, 2019, s. 11). Cinsiyet rol beklentilerinin çok açık şekilde tanımlandığı toplumlarda aynı cinsiyetteki tüm modellerin davranışları birbiri ile tutarlıdır. Modeller arasındaki bu tutarlılık ve pekiştirilme sonucu geleneksel cinsiyet rolleri kuşaktan kuşağa aktarılmıştır (Dökmen, 2010, s. 62).

2.2.1.5. Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı

Toplumsal cinsiyet şema kuramı, bilişsel gelişim kuramı ile sosyal öğrenme kuramının cinsiyet kategorisinin ayrımı ve cinsiyet rollerinin kazanılması ile ilgili yaptıkları açıklamalara dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet şema kuramına göre bireyler çevreden aldıkları bilgileri, mevcut olan şemalarına göre algılar, kodlar ve örgütler (Bem, 1983).

Her kültürde kadınsı ve erkeksi kişilik özellikleri belirlenmiştir. Kadın ve erkeklerin yapabilecekleri faaliyetler, işler ve toplumdaki konumu ayrıştırılmış ve tanımlanmıştır. Çocuklar, gelişim süreçlerinde gözlem ve model alma yoluyla kadın ve erkeğe atfedilen görevleri, sorumlulukları ve davranışları özümseme ve değerlendirme yoluyla öğrenirler (Damarlı, 2006, s. 34). Toplumsal yapı içinde cinsiyetlerin tanımlarına ilişkin yapılan ayrımların ve cinsiyet rollerinin belirlenmesinin ardından bu bilgileri öğrenen ve işleyen çocuk bunları içselleştirir ve bu rolleri edinir (Çınar, 2013, s. 22). Toplumsal cinsiyet şema kuramında çocukların, öğrenme süreçleri içerisinde cinsiyet şeması geliştirdiğini ve bu şemaların cinsiyete ilişkin özellikleri betimlediği savunulur (Anar, 2011, s. 25). Yani, erkeksi veya kadınsı olma hakkında teoriler geliştiren çocuklar daha sonra bu teorileri kategorilere ayırıp karar alma ve davranışta bulunma durumlarını düzenlemek için kullanırlar (Aydoğdu, 2017, s. 82; Starr ve Zurbriggen, 2017, s. 566-600).

Bireylerin algılarını organize eden ve yönlendiren çağrışım ağları, bilişsel bir yapı olan şemaları oluşturmaktadır. Şemalar, gelen bilgileri kendileri ile ilişkili terimlerle bağlantı kurarak özümseme yapmayı sağlar. Şematik bilgi işleme; bireyin, gelen çok sayıdaki uyarıcıya şemalarına uygun olarak anlam yüklemesini sağlar. Toplumsal cinsiyet şemasına göre bilgi işleme; özellikleri ve davranışları, hatta cinsiyetle hiçbir ilgisi olmayan şeyleri bile kadınsı ve erkeksi olarak kategorize etmeye neden olur (Dökmen, 2010, s. 69). Toplumsal cinsiyet şema kuramı, cinsiyetleri kategorize etme ile toplumun kadınsı ve erkeksi özellikleri tanımlaması fikrine dayanmaktadır. Ayrıca hem sosyal öğrenme kuramı hem de bilişsel öğrenme kuramından özellikler taşımaktadır (Bem, 1981, s. 355; Özen, 1992, s. 5).

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet şema kuramı bir sürece dayalıdır. Çocuk, sosyalleştiği ve büyüdüğü cinsiyete ilişkin şemalarını öğrenirken iki cinsiyet arasındaki farklılıkları tanır ve kendi cinsiyeti hakkında bilgi edinip onu anlamlandırmaya başlar. Çocuk bu süreçte, kendi cinsiyet kavramını oluşturmakta ve çevresini algılamak, kendi toplumsal cinsiyet şemasını kullanmaktadır (Bem, 1983, s. 603; Erzeybek, 2015, s. 22).

2.3. Eğitimde Toplumsal Cinsiyet

Modern toplumlar için eğitim, üretken ve kaliteli bir yaşamın ön koşuludur. Ayrıca bireyin toplumsallaşması, yaşamını sürdürmesi, hak ve sorumlulukları tanınması adına oldukça önemlidir (Özaydınlık, 2014, s. 95). Mill (1986), “sefil eğitim ve sefil sosyal düzen, hemen herkesin varabileceği hayata erişmekten alıkoyan tek gerçek engeldir” der. Ancak bireysel ve toplumsal gelişmeler her bireyin eşit hak ve özgürlükte eğitim ve meslek edinme fırsatlarından yararlanması ile mümkün olabilir (aktaran Geçit, 2013, s. 121). Eğitimde fırsat eşitliği söz konusu olduğunda, cinsiyet etmeni oldukça dikkat çekmektedir. Okul, toplumsal cinsiyet ve cinsiyetçilik kavramlarının yeniden üretildiği bir kurumken, aynı zamanda daha eşitlikçi bir yapılanmayı gerçekleştirebilecek güce de sahiptir (Esen ve Bağlı, 2002, s. 145).

Eğitim ve toplumsal cinsiyet konusu iki boyuta incelenebilir; *eğitim sisteminde toplumsal cinsiyet eşitliği* ve *eğitim yoluyla toplumsal cinsiyet eşitliği* (Eğitim Reformu Girişimi, 2008). Aileden sonra toplumsal cinsiyetin oluşturulması sürecinde en önemli faktör, okuldur. Ailede başlayan toplumsal cinsiyet rollerinin edinimi, okuldaki eğitim süreci boyunca daha da güçlenir ve kalıcılaştırmış olur (Yorgancı, 2008, s. 13). Ya da tam aksine, öğrenciler, toplumsal cinsiyet eşitliğini kavrayıp, içselleştirebilir.

Okul gibi kurumlar, özellikle açık toplumsal cinsiyet rejimine sahiptir (Connel, 2016, s. 182). Genellikle okullarda, çocuklara toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargıları açık veya örtük şekilde sunulur ve çocukların geleneksel cinsiyet rollerine uygun davranmaları beklenir (Asan, 2010, s. 67; Tan, 2010, s. 26). Toplumsal cinsiyet, eğitim sisteminin bütün aşamalarında karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel okullarda, erkeklik ve kadınlık tanımları güçlü şekilde yapılmaktadır. Bunun haricinde okulun fiziksel durumu, üniformalar, eğitim etkinlikleri ve eğitim programları da bunu desteklemektedir (Esen, 2013, s. 282).

Eğitimde toplumsal cinsiyet sorunuyla mücadele, okula giden kız çocuklarının sayısındaki artış veya onların akademik başarıları ile açıklanamaz. Okullarda sürdürülen toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik politikalar veya programın cinsiyetçi kalıp yargılardan arındırılmış olması, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda başarılı olmaya yetmez. Çünkü okul iklimi ve örtük program cinsiyetçi kalıp yargıları destekleyebilir (Sayılan, 2012, s. 14). Türkiye, 1920’lerin ortalarında eğitimi zorunlu hale getirip, batılı ve laik eğitim sisteminin yaygınlaştırılmasını ve kız çocuklarının eğitimini hedefleyen oldukça ilerici bir eğitim reformu hazırlamıştır. Ancak Türkiye’de kadın eğitimi ve meslek edinimi konusunda bir betimleme yapmak oldukça zor ve karmaşıktır. Kadının konumu bölgesel eşitsizliklere

bağlı olarak büyük çeşitlilik göstermektedir. Çünkü kırsal ve kentsel alanda kadınların yaşam koşulları birbirine oldukça zıttır (Şimga vd., 2018, s. 257).

2.3.1. Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet

Ders kitabı, kurulca örgün ve yaygın eğitim ve öğretim kurumlarında okutulması uygun bulunan kitap olarak ifade edilmektedir (Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, 2012). Ders kitapları öğretim programlarındaki içeriklerin planlı ve düzenli şekilde sunulduğu, öğrenciyi dersin kazanımlarına doğru yönlendiren birer bilgi kaynağıdır (Ünsal ve Güneş, 2004, s. 306). Ayrıca, okullardaki araç/gereç yoksunluğu nedeniyle sınıf içindeki uygulamalarda en çok tercih edilen materyaldir (Kılıç ve Seven, 2007, s. 25). Ders kitapları öğretmenler için izlenecek eğitim programlarının tamamlayıcısı ve sınıf içi uygulamaların kılavuzu niteliğindedir. Öğrenciler içinse doğrudan ilişki içinde olduğu temel öğrenme kaynağıdır (Esen ve Bağlı, 2002, s. 144). Çocukların toplumsallaşması açısından oldukça önemli bir kaynak olan ders kitapları (Gümüsoğlu, 2016, s. 14) kültür, gelenek, inanç ve toplumun beklediği davranışları kazandırma gibi işlevlere de sahiptir (Kılıç ve Eyüp, 2011, s. 131).

Gümüsoğlu (2016)' na göre devlet, ideal vatandaş özelliklerini ders kitapları aracılığıyla aktarır ve ders kitaplarının cinsiyet rolleri açısından muhakkak incelenmesi gerekir. Yapılan araştırmalara göre cinsiyetçi bakış açısına sahip ifadeler ders kitaplarının içeriğine yansımaktadır (aktaran Asan, 2010, s. 67). Ancak Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nde yer alan; "Ders kitapları, temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunar" maddesi, ders kitaplarının cinsiyetçi öğeler bulunduran içeriği ile çelişmektedir.

Eğitimin eşitlikçi bir toplum yapısını destekleyen hedef ve rollerine rağmen eğitim ve toplumsal cinsiyet yönelimli araştırmaların önemli bir kısmı ders kitaplarındaki cinsiyetçi öğeler üzerine yoğunlaşan ve kadın ile erkek arasındaki farklılıkların açıkça tanımlandığını savunan araştırmalardan oluşmaktadır (Esen ve Bağlı, 2002, s. 245). Ders kitaplarındaki cinsiyet rolleri toplumsal kalıp yargılarla örtüşen şekilde yer almaktadır (Özaydınlık, 2014, s. 106). Öğrenciler ders kitaplarından bilgi edindiği süreçte bir taraftan da toplumsal cinsiyetin temelini oluşturan kalıp yargıları edinirler (Çubukçu ve Sivaslıgil, 2007, s. 8). Kitaplarda toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin öğeler barındıran görsel ve sözel ifadeler ve buradaki kahramanlarla kendi kişiliği arasında kıyaslarda bulunan öğrenci toplumsal

cinsiyete dair çıkarımlar yapmakta ve bu çıkarımları içselleştirmektedir (Kılıç ve Eyüp, 2011, s. 131; Kükrer ve Kıbrıs, 2017, s. 1372).

Eğitim ortamları ve ders kitapları, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ve cinsiyet rollerini aktarma ve devam ettirilmesinde kilit rol oynamaktadır (Fidan, 2019, s. 32). Müfredat değişikliği nedeniyle yenilen ders kitapları, içinde bulundukları dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal koşullarının etkisiyle toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesine ve aktarılmasına aracı olmaktadır (Çimen ve Bayhan, 2018, s. 25). Cinsiyetçi bakış açılarının, toplumsallaşma süreci içerisindeki ilköğretim öğrencilerine meşrulaştırılarak sunulması, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin devamlı olarak yeniden üretilmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılmasına ve böylece uzun yıllar boyunca toplum kültüründe kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin devam etmesine sebep olacaktır (Asan, 2010, s. 67). Ders kitapları, bir toplumun kültürü hakkında önemli ipuçları vermektedir. Kitaplarda yer alan görsel ve sözel ifadeler dikkatli şekilde incelendiğinde kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikler ortaya çıkacaktır (Blumberg, 2008, s. 346-347; Kasa ve Şahan, 2016, s. 4154). Bu nedenle toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalarda ders kitaplarının incelenmesi büyük önem teşkil etmektedir (Özkan, 2013, s. 621).

2.3.2. Sosyal Bilgiler ve Toplumsal Cinsiyet

İlk kez XX. yüzyılda ABD’de ortaya çıkan sosyal bilgilerin tanımı üzerine uzun yıllar tartışılmıştır. En basit tanımıyla “sosyal bilgiler, içeriğini ve yöntemini sosyal bilimlerden alan bir öğretim programıdır” (Barr, Barth ve Shermis, 2013, s. 17). 1992 yılında Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS), sosyal bilgilerin tanımı üzerine tartışmalara son vermek amacıyla uzmanların üzerinde uzlaşa sağladığı oldukça kapsamlı olan şu tanımı yapmıştır:

Sosyal bilgiler, sosyal ve beşerî bilimleri vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla kaynaştıran bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşerî bilimler, matematik ve doğa bilimlerden kendine mal ettiği içerik üzerinde sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal Bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumda, genç insanlara bilgiye dayalı ve mantıklı karar alabilme yeteneklerini geliştirmede yardımcı olmaktır (aktaran Öztürk, 2012, s. 4).

Sosyal Bilgiler Programında (MEB, 2005) ise şu şekilde tanımlanmaktadır:

Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi Sosyal Bilimler ve Vatandaşlık Bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi (aktaran Bektaş, 2019, s. 43).

Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimine dönük dersler köken olarak oldukça eskiye dayanmaktadır. Cumhuriyet tarihinde sosyal bilgiler eğitimine dönük olarak ilk kez 1924 yılında tarih ve coğrafya derslerinin yanında musahabat-ı ahlakiye (ahlak sohbetleri) ve malumat-ı vataniye (vatan bilgisi) dersleri yer almıştır. Sosyal bilgiler adı ise ilk kez 1968 yılında öğretim programına girmiştir (Açıkalın, 2017, s. 5).

Sosyal bilgiler dersi, bireyin içinde yaşadığı toplumla oldukça iç içedir ve genel amacı bireyin toplumsallaşmasını sağlamaktır (Deveci, 2005, s. 159). Bu amaç doğrultusunda bireyin toplumla bütünleşmesini sağlarken, aynı zamanda her bireyin kendine özgü olduğunu ve farklılıklarıyla kabul edilip, saygı duyulması gerektiğini öğretmeyi amaçlar.

Sosyal bilgiler dersinin toplumsal cinsiyetle olan ilişkisi içerisinde barındırdığı konu alanlarından kaynaklanmaktadır ve ilköğretim kademesinde, toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi sosyal bilgiler dersi içerisinde öğrenciye sunulmalıdır. Sosyal bilgiler; farklı grup ve inançlara karşı olumlu tutum içinde olan, başkalarına saygı gösteren, insan hak ve özgürlüklerini gözeten, demokratik vatandaş yetiştirme gibi alt amaçlara sahip olduğundan toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi vermek için uygun zemini oluşturmaktadır. Ancak ders içeriklerinde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına dayalı ifadelerin yer alması çelişki yaratacaktır. Bu nedenle, sosyal bilgiler dersinin içeriğinden cinsiyete dayalı kalıp yargıların oluşmasına neden olacak tüm ifadelerin çıkarılması ve yeniden üretilmesi gerekmektedir.

2.4. Kalıp Yargılar

Kalıp yargı terimini, ilk kez 1922 yılında Walter Lippmann kullanmış ve onu “kafamızda taşıdığımız küçük resimler” olarak tanımlamıştır. Kalıp yargı veya diğer adıyla stereotip, grup üyelerinin aralarındaki farklılıkları göz ardı ederek grubun bütün üyelerine aynı özellikleri atfedip o grup hakkında genellemeler yapmaktır. Kalıp yargılar oluştuktan sonra yeni bilgiler edinilmiş olsa dahi değişime direnç gösterirler. Kalıp yargı oluşumu bilişsel bir süreçtir ve neredeyse tüm insanların dünyaya bakışını basitleştirebilmek için başvurduğu tekniklerdir Allport (1954), kalıp yargıyı “en düşük çaba yasası” olarak tanımlamaktadır. Ona göre, dünya her şeyle ilgili tutum geliştirilemeyecek kadar karmaşık yapıdadır (aktaran Aronson, Wilson ve Akert, 2012, s. 752). Kalıp yargının, belirli bir şeyin imajı veya belirli kişiler hakkında basitleştirilmiş ve yaygın olarak sahip olunan fikir olduğu söylenebilir. Kalıp yargılar öncelikle; ırklar, siyasal ve ekonomik sınıflar, cinsiyetler, demografik gruplar olmak üzere hemen hemen her konuyu kapsar (Bordalo, Coffman, Gennaioli ve Shleifer, 2016, s. 1753).

Kalıp yargılar, bir grup içindeki başka bir grup insanda var olan özelliklerin tüm grup üyelerine atanmasıdır. İnsanlar, kalıp yargılar yoluyla eksik bilgilerini tamamlama çabası içine girerler (Gerrig ve Zimbardo, 2012, s. 529). Kalıp yargılar, bir grup üyesi ile karşılaşıldığında onun davranışları hakkında beklentiye girmeye ve o grup üyesine karşı davranışları daha önceden belirlemeye olanak verir. İnsanlar, bilgilerinin az olduğu gruplar hakkında kalıp yargı geliştirmeye ihtiyaç duyarken, iyi tanıdıkları gruplar hakkında kalıp yargı geliştirmeye ihtiyaç duymazlar çünkü insanlar kalıp yargılara, eksik bilgilerinin olduğu durumlarda ihtiyaç duyarlar (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014, s. 147).

Bilişsel süreçlerin sonunda oluşan kalıp yargılar, birer bilişsel fenomendir ve bilişsel süreçler, gruplar hakkında izlenim oluşturmak için oldukça etkilidir. Ancak tek başına kalıp yargı oluşumunu açıklamaya yeterli değildir (McGarty, 2016, s.189). Çünkü, kalıp yargılar bilişsel şemalar olarak işleyiş göstermesine rağmen sadece bireysel bilişsel şemalar değildir, aynı zamanda sosyal temsildir. Toplum içindeki sosyal gruplarla ilgili olarak yine toplum içinde ortaya çıkan yapılardır (Dökmen, 2010, s. 97). Belirli gruplarla ilgili inançlar olarak özetleyebileceğimiz kalıp yargılar kimi zaman, gerçekten gruplar arasındaki farklılıkların doğru temsillerinden oluşurken, kimi zaman gerçeklerden bağımsız olarak çeşitli gruplar hakkındaki klişelerden oluşmaktadır (Hilton ve von Hippel, 1996, s. 240).

Kalıp yargılar iki şekilde gelişmektedir; genelleştirme eğilimi ve özelleştirme eğilimi. Genelleştirme eğilimi, tanımadığımız bir veya bir grup kişinin özelliklerini, onunla aynı kategoride bulunan diğer herkese yaymaktır. Özelleştirme eğilimi ise, bir grup veya bir durum ile ilgili sahip olduğumuz bir kanıyı o grup veya duruma ait olan bir kişiye uygulamaktır (Tezcan, 1974, s.13). Kalıp yargılar her yaşta gelişebilir ancak çocuklar yetişkinlere göre kalıp yargı oluşturmaya daha eğilimlidirler (Gander ve Gardiner, 2004, s. 270). Çünkü, çocukların bilişsel becerileri yetişkinlere göre daha sınırlıdır ve bu nedenle yetişkinlere oranla daha çok dünyayı anlamayı kolaylaştırma ihtiyacı hissederler (Bee ve Boyd, 2009, s. 657).

Her kalıp yargının *kategori adı, kategoriye belirleyen özellikler ve kategoriden örnekler* olmak üzere üç ögesi vardır. Örneğin, “çocuk” bir kategori adıdır, “sevimli, masum, meraklı” ise kategorinin bazı özellikleridir, “komşunun oğlu Ali” ise kategoriden örnektir.

Herhangi bir gruba ilişkin bazı kalıp yargıları belirlemek için geliştirilmiş birkaç yöntem bulunmaktadır. Bunlardan biri *açık uçlu sorulardır*. Bu yöntemde, hedef grubun tarif edilmesi istenir. Bu tarifte kullanılan kelimeler kalıp yargıların içeriğini oluşturur. Bazen kalıp yargıların içeriği hakkında daha fazla bilgiye sahip olduğunda, ikinci yöntem olarak

liste yöntemi kullanılabilir. Bu yöntemde, bir dizi sıfat verilir ve hedef gruba uygun olanları işaretlemeleri istenir. Üçüncü yöntem olarak *yüzde yönteminde*, her sıfatın hedef grubun yüzde kaç için geçerli olduğu sorulur. Dördüncü olarak *tanımlama oranı yönteminde*, önceden belirlenmiş birtakım özellikler verilir ve bu özelliklerin hedef grubun diğerler insanlara göre yüzde kaç oranında ayırt ettiği sorulur. Beşinci bir yöntem ise, *prototip yöntemidir*. Bu, farklı sıfatların hedef grubu tarif etmede uygunluk derecelerinin likert tipi ölçeklerle belirlenmesidir. Altıncı ve son yöntem ise, kalıp yargıların içeriğini ve yapısını belirlemede diğer yöntemlere oranla daha az tercih edilir. Bu yöntemle, hedef grubu tanımlayabilecek sözcükler verilir ve bunların hem birbiriyle ilişkisi hem de hedef grup için geçerliliği sorulur (Hortaçsu, 2014, s. 231).

Hogg ve Abrams (1988), kalıp yargıların üç işlevi olduğunu belirtmektedir. İlk olarak *kategorize etme işlevi*, karmaşık durumları çözmeyi ve daha hızlı düşünmeyi sağlar. İkinci olarak *sosyal meşrulaştırma işlevi*, topluluk olarak gerçekleştirilen bir eyleme meşruiyet kazandırmayı sağlar. Üçüncü ve son işlevi ise, *sosyal farklılaştırmadır* (aktaran Devrani, 2017, s. 932). Kalıp yargıların din, cinsiyet, ırk gibi çeşitli gruplara yönelik olması insanlara ilişkin algıları büyük oranda biçimlendirir. Bunun sonucunda ise ön yargı ve ayrımcılık ortaya çıkabilir (Dökmen, 2010, s. 97). Kalıp yargılar yerleştikten sonra kolay değişmezler ve dış gruplar için daha güçlü, olumsuz ve aşırı olabilirler. Çünkü buradaki etkileşim bireysel değil gruplar arasındır. Kalıp yargılar ancak işlevlerini yitirdiği, kullanışlı ve istenir durumda olmadıkları zaman değişebilirler. Gruplar bir araya geldiklerinde ise kalıp yargıları doğrulayacak şekilde davranabilirler. Bu durum kalıp yargıların sonuçlarından biri olan kendini gerçekleştiren kehanettir.

2.4.1. Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kalıp Yargılar

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, toplumun kadınlardan ve erkeklerden gerçekleştirmesini beklediği davranışların adıdır. Diğer yandan toplumsal cinsiyet kavramı da edinilen kalıp yargılar yoluyla bireylere yerleşmektedir (Çelik, 2008, s. 20). Toplumsallaşma sürecinde kadına ve erkeğe özgü davranışların belirlenmesi toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargıların oluşmasına temel olmuştur (Baran, 1995, s. 13). Literatürde kalıp yargıların oluşumu bir yapboz oyununa benzetilmektedir. Bu yapbozu oluşturan parçalardan ilki, bireyin biyolojik cinsiyeti üzerinden bir cinsel kimlik geliştirmesidir. Bu aşamanın ardından, cinsiyeti üzerinden sosyal ilişkiler kurması, ilgi alanlarını seçmesi ve son olarak cinsiyet kalıp yargılarını kendi hayatında kullanmaya başlaması şeklinde açıklanmaktadır (Demir, 2020, s.

276). Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kadınlar ve erkeklerden beklenen kültürel cinsiyet rollerinin etkisinde şekillenmektedir. Örneğin kadınların daha duygusal ve itaatkar olmaları, erkeklerin de daha sert ve bağımsız oldukları yaygın cinsiyet kalıp yargılarından (Şahin ve Özerdoğan, 2014, s. 2).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, temel ihtiyaçlara göre cinsiyetler arasında ayrıştırılmıştır. Kontrol etme ve etkinlik işlevi erkeklere, ilişki kurma ve bütünleştirme görevi kadınlara verilmiştir. Bunun sonucunda, geleneksel aile yapısında toplumsal kalıp yargılara uygun rollerden oluşturulmuş hiyerarşik bir düzen oluşturmuştur. Bu düzen dahilinde, erkeklere aileyi geçindirmek ve korumak, kadınlara ise ev işleri ile ilgilenme, çocuk bakımı ve insanlar arası ilişkileri düzenleme görevi verilmiştir. Geleneksel aile yapısı içinde kadınlara ve erkeklere atanan bu görevler, kadınların düzenleyici erkeklerin ise belirleyici bir rol edinmelerine neden olmuştur (İmamoğlu, 2012, s. 58).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, kadın ve erkeklerin sahip olduğu özelliklere ilişkin inançlardan oluşur. Bu inançlar ise kadınların ve erkeklerin fiziksel, duygusal ve kişilik özelliklerini, rollerine uygun davranışlarını, meslek seçimlerini ve yeteneklerini içermektedir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, kadınlık ve erkeklik kavramlarını betimlemekle kalmayıp, aynı zamanda yönlendirme yapmaktadır (Demirel, 2009, s. 8).

Fiske ve Ruscher (1993)' e göre cinsiyet kalıp yargıları, özellikle *tanımlayıcı* ve *öngörücü* olmak üzere iki öge çerçevesinde ele alınabilir. Bu ögeler, kadın ve erkeğin “kim olduğu ve kim olması gerektiği” ayrımını yapmaktadır. *Tanımlayıcı kalıp yargılar*, bilişsel işleve sahip olup, kadın ve erkekler ile ilgili bilgilerin yapısını ve organizasyonunu sağlar. *Öngörücü kalıp yargılar* ise sosyal ilişkileri içeren roller ile ilgilidir (aktaran Uğurlu ve Türkoğlu, 2016, s. 99).

Cinsiyet kalıp yargıları genellikle tüm dünyada ortaktır. Ancak kültürlerle ve toplumun eğitim düzeylerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Türk toplumu için erkeklere atfedilen kalıp yargılar “*koruyucu, güçlü, sert, futboldan hoşlanan, ev işlerinden ve çocuk bakımından anlamayan*” kadınlara atfedilen kalıp yargılar ise “*korumasız, zayıf, duygusal, ev işleriyle ilgilenen, çocuk bakan, kötü şoförlük yapan, futboldan anlamayan*” şeklinde örneklendirilebilir (Gülseçen, 2015, s. 23). Lips (1988)'e göre, birçok kültürde var olan bu hiyerarşik yapı, erkeklerin toplum içinde daima baskın taraf olmasına, kadınların ise baskı kurulan taraf olmasına neden olmuştur. Tüm bu baskılar, onları destekleyen kalıp yargıların sonucudur. Bu nedenle, baskın olan gruplar baskı kurulan tarafa göre çok daha yetenekli ve

zeki, baskı kurulan grup ise duygusal ve yetersiz olarak yorumlanmıştır (aktaran Şıvgın, 2015, s. 37).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları içerik olarak daha çok iş, güç ve duygusal boyuttaki sözcükleri içermektedir (Hortaçsu, 2014, s. 233). Kadın ve erkek için uygun görülen rol ve aktiviteleri belirten kalıp yargılar, “*cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar*” dır. Bir cinsiyeti diğerine göre daha çok nitelendiğini belirten kalıp yargılar ise, “*cinsiyet özelliklerine ilişkin kalıp yargılar*” dır (Dökmen, 2010, s. 32).

Toplumsal cinsiyet özellikleri kalıp yargıları, Bem (1974)’ in Cinsiyet Rolü Envanterindeki maddelere göre kadınların *sevecen, boyun eğen, ağır başlı, cana yakın, sıkılğan, duygusal, nazik, yumuşak, hassas, tatlı dilli, merhametli, anlayışlı, sadık, çocukları seven, duyarlı, fedakar, namuslu* gibi özellikler, erkeklerin ise *cömert, girişken, gözüpek, katı, mantıklı, otoriter, kendine güvenen, baskın, etkileyici, güçlü, kuralcı, katı, duygularını belli etmeyen, idealist, sözünde duran, risk almaktan korkmayan, lider* gibi özellikler ile açıklandığı görülmektedir (Dökmen, 1999, s. 33).

Uluocak ve Aslan (2011)’ a göre, toplumsal cinsiyet rolleri kalıp yargıları kadın ve erkeklerin arasındaki farklılıkların toplum tarafından algılanışına bağlı olarak ortaya çıkar ve bireylere toplum tarafından yüklenen beklenti ve davranışları işaret eder (aktaran Şentürk, 2015, s.21). Birey için cinsiyet rollerinin kazanılma süreci yaşamın erken dönemlerinde başlar. Doğumdan itibaren daha önceden belirlenen kurallar ve değerlerle kuşatılıp, yönlendirilen bireyler biyolojik olarak “kadın” ve “erkek” olarak adlandırılır. Bu her iki cinse yönelik rollere ve değerlere yönelik farklı algılar gelişirken bunlara dayalı olarak her iki cinse yönelik davranış kalıpları ve değerleri öğrenilmiş olur (Demirel, 2009, s.9). Cinsiyet rolleri ile ilgili kalıp yargılar, kadınlara ve erkeklere yönelik kalıplaşmış yargıları ve psikolojik özellikleri içerisinde barındıran bir terimi tanımlamaktadır (Baykal, 1991, s. 66). Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları insanların belirli davranışlar sergilemeye yöneltir. Birey, bunun üzerinde çok fazla düşünmez ve toplumsal cinsiyetin bireylerde içselleştirdiği kalıp yargılar doğrultusunda hızlıca tepki gösterir (Çelik, 2008, s.24).

Bireyler daha anne karnına başlayan bir süreçle, cinsiyet temelli kalıp yargıların arasına doğar. Bu kalıp yargılar biyolojik temelli olarak fiziksel bir kategorileşme ve aile içindeki kültürle kendini gösterir. Okul hayatının başlamasıyla beraber eğitim ortamları, öğretmen tavırları, çocuk oyunları, eğitim materyalleri, akran ilişkileri gibi etkenler ile cinsiyete yönelik kalıp yargılar perçinleşmiş olur. Toplum tarafından kabul görme ve yaptırımlardan kaçınma isteği bireylerin cinsiyet temelli kalıp yargıları kabullenmelerine ve bu yönde

davranış sergilemelerine neden olur. Bu kalıp yargılar, bir yandan toplumsal cinsiyet eşitliğini imkansızlaştırırken diğer yandan da cinsiyetler arası ayrımcılık ve ön yargıyı besler.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümde; araştırma modeli, verinin kaynağı, verilerin toplanması, verilerin analizi yer almaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Cumhuriyet tarihi boyunca geçmişten günümüze sosyal bilgiler eğitimine dönük ders kitapları ve sosyal bilgiler ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının incelendiği araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Tarihsel köken olarak antropoloji, sosyoloji, beşeri bilimler ve değerlendirmeye dayanan nitel araştırma yönteminin belirli bir tanımını yapmak oldukça güçtür (Creswell, 2016a, s. 13). Nitel araştırmacılar, kendi doğal ortamlarındaki insanların dünyayı nasıl algıladığını, anlamlandırdığını, deneyimlediğini ve ürettiğini açıklayıp, yorumlama çabası içindedir. Denzin ve Lincoln (2011), nitel araştırmanın dünyayı gözle görülür hale getiren bir dizi yorumlayıcı uygulamadan oluştuğunu ve doğal bir yaklaşımı olduğunu ileri sürmüştür (aktaran Creswell, 2016b, s. 43).

3.2. Verinin Kaynağı

Araştırmanın veri kaynağını, Milli Eğitim Bakanlığının 1934-1972 yılları arasında sosyal bilgiler eğitimine dönük olarak okullarda okutulmasını uygun gördüğü yurt bilgisi ve yurttaşlık bilgisi ders kitapları ile 1974-2019 yılları arasında okutulan sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 24 adet ders kitabı araştırmanın veri kaynağını olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet tarihinin ilk öğretim programı olan 1924 İlk Mektepler Müfredat Programında sosyal bilgiler eğitimine dönük dersler ilk defa yer almıştır. Bu programa göre hazırlanmış 1934 yılına ait kitaplara ulaşılmıştır. Sosyal bilgiler

dersi ise ilk kez 1968 İlkokul programında yer almıştır. Bu programa göre hazırlanmış 1974 yılına ait sosyal bilgiler kitabına ulaşılmıştır. Yürürlükte olan öğretim programı ise 2017 yılına aittir. Bu nedenle çalışma grubunu 1934-1972 yılları arasında okutulan yurt bilgisi ve yurttaşlık bilgisi ders kitapları ile 1974-2019 yılları arasında okutulan sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Tablo 1’de incelenen kitaplara ait bilgiler sunulmuştur.

Tablo 1

Araştırmada İncelenen Kitaplar

No	Kitap Adı	Yayın Yılı	Yayın Evi	Yazar
1	İlk Mektep Kitapları 4. Sınıf Yurt Bilgisi	1934	Türk Kitapçılığı Limitet Şirketi	Maarif Vekaleti
2	İlk Mektep Kitapları 5. Sınıf Yurt Bilgisi	1934	Türk Kitapçılığı Limitet Şirketi	Maarif Vekaleti
3	Ortaokul Ders Kitapları Yurt Bilgisi 1	1940	Maarif Matbaası	Tezer Taşkiran
4	İlkokul Kitapları Yurt Bilgisi Dersleri 4. Sınıf	1945	Milli Eğitim Basımevi	Bedia Ermat, Kemal Ermat
5	Ortaokul Kitapları Yurt Bilgisi 1	1947	Milli Eğitim Basımevi	Tezer Taşkiran
6	Yurttaşlık Bilgisi 1	1953	Milli Eğitim Basımevi	Fatma Şerbetçioğlu, Hayri Tülin
7	Ortaokullar İçin Yurttaşlık Bilgisi 1	1963	İnkılap ve Aka Kitabevleri	Burhan Anıl, İbrahim Beğen
8	İlkokul Yurttaşlık Bilgisi 5	1966	İnkılap ve Aka Kitabevleri	Sabahattin Arıç
9	Yurttaşlık Bilgisi 1	1969	Remzi Kitabevi	Osman Pazarlı
10	Yurttaşlık Bilgisi 1	1972	İnkılap ve Aka Kitabevleri	Cemal Onoğur
11	Ortaokul Kitapları Yurttaşlık Bilgisi 3	1972	Ders Kitapları Anonim Şirketi	Halit Aksan
12	Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1	1974	Ders Kitapları Anonim Şirketi	Niyazi Akşit, Ferruh Sanır
13	Sosyal Bilgiler 4. Sınıf	1975	Milli Eğitim Basımevi	Tanık Asal, Niyazi Akşit, Ferruh Sanır
14	Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1	1979	Milli Eğitim Basımevi	Kazım Saymalı
15	Sosyal Bilgiler 1. Sınıf	1981	Türk Tarih Kurumu Basımevi	Kazım Saymalı
16	4. Sınıf Sosyal Bilgiler	1984	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları	Tanık Asal, Niyazi Akşit, Ferruh Sanır
17	İlkokul Sosyal Bilgiler 5	1988	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları	Güler Şenünver, Ezdihar Karabulut, H. Samim Kesim, Rıfat Turgut, Aliye Akay, Hasan Uslu, Nesime Ercan, Mustafa Küçükbaycan
18	İlkokul Sosyal Bilgiler 4. Sınıf	1993	Öğün Yayınları	Vedat Öğün
19	Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler	1993	Üner Yayınları	Erol Ünal Karabıyık
20	4. Sınıf Sosyal Bilgiler	1994	Gaye Ders Kitapları	Ali Göndermez
21	İlköğretim Sosyal Bilgiler 6	2001	Ders Kitapları Anonim Şirketi	Cemalettin Şahin, Emine Yamanlar, Hamdi Göze
22	İlköğretim Sosyal Bilgiler 4	2005	A Yayınları	Eren Aydın Kolukısa, Şahin Oruç, Bülent Akbaba, Hakan Dündar
23	İlköğretim Sosyal Bilgiler 4	2008	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları	Meltem Tekerek, Niyazi Kaya, Melek Derya Alıç, Bekir Yılbat, Tuğrul Yıldırım, Miyase Koyuncu, Kadir Ulusoy
24	İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	2019	Tuna Yayınları	Sami Tüysüz

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırılan olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır ve tek başına ya da diğer veri toplama yöntemleri ile kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 189). Araştırmada incelenen kitaplara Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Kütüphanesi, Ferit Ragıp Tuncor Arşiv ve Dokümantasyon Kütüphanesi ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın web sitesi üzerinden 15 Ekim 2019 ve 22 Kasım 2019 tarihlerinde erişilmiştir.

Ragıp Tuncor Arşiv ve Dokümantasyon Kütüphanesi'nden araştırma için gerekli izin alınmış ve eser kullanım formu doldurulmuştur (Ek 1). Araştırmanın sınırlılıkları çerçevesinde erişilmiş olan kitaplar arasından kadın ve erkek görsellerinin temsiline dayalı olarak uygun bulunan 21 adet ders kitabı fotoğraflama yoluyla, 2 adet ders kitabı satın alınarak, 1 adet ders kitabı ise dijital ortam üzerinden erişilmiş ve toplamda 24 adet ders kitabı üzerinden veriler toplanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada, ders kitaplarındaki sözel ve görsel ifadeler toplumsal cinsiyet kalıp yargıları çerçevesinde incelenmiştir. Tüm veriler baştan sona okunmuş, verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, genellikle yazılı ve görsel verilerin analizinde kullanılan, belirli kurallar dahilinde kodlamalar yapıp, metin ve görselleri kategorilerle özetleyen sistematik bir tekniktir. Araştırmacılar içerik analizi yoluyla, metin ve görsellerdeki kavramların anlamlarını ve ilişkilerini belirleyerek buradaki mesaja ilişkin çıkarımlar yapar (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017, s. 259). Silverman (2001)' a göre; içerik analizinde araştırmacı, ilk olarak kategoriler geliştirir ve ardından, incelenen verilerde bu kategoriler içine giren kelime veya görselleri yerleştirir (aktaran Özdemir, 2010, s. 335). Berelson (1952), araştırmacıların içerik analizinde dikkat etmesi gereken en önemli noktanın bir kategori dizisi oluştururken aynı metinde kodlama yapacak farklı araştırmacıların da aynı sonuca ulaşmasını sağlayacak şekilde net kategorilerin oluşturulması olduğunu savunur (aktaran Silverman, 2018, s. 162). İçerik analizinde amaç, toplanmış olan verileri açıklayacak ilişkilere ulaşmaktır. Bunu yaparken, birbirlerine benzeyen veriler belirli temalar altında bir araya getirilir ve okuyucunun da anlayabileceği şekilde düzenlenir. İçerik analizi; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması olmak üzere

dört aşamada gerçekleşir. *Verilerin kodlanması*: Bu aşama içerik analizinin ilk aşamasıdır. Elde edilen veriler incelenir, anlamlı ve ilişkili olacak şekilde bölümlere ayrılır. Bu bölümler ise, bir veya birkaç sözcük ile isimlendirilir. Tüm bilgiler bu şekilde isimlendirildiğinde bir kod listesi oluşur. *Temaların bulunması*: İlk aşamada oluşturulan kodlar verileri açıklamak için yeterli değildir. Bu aşamada, kodlar ortak özelliklerine göre bir araya getirilir benzerlik ve farklılıkları açısından incelenir ve daha genel olguları içeren temalar altına alınır. *Kodların ve temaların düzenlenmesi*: Bu aşama, kodların ve temaların düzenlendiği aşamadır. Daha önceki aşamalarda elde edilen aynı kod ve tema altındaki verilerin, araştırmacı tarafından yorum ve görüş katmadan tanımlanması ve okuyucuya sunulması işlemidir. *Bulguların tanımlanması ve yorumlanması*: Bu aşama içerik analizinin son aşamasıdır. Bu aşamada, toplanan verilere anlam kazandırmak, bulgular arası neden-sonuç ilişkileri kurmak ve bir sonuca ulaşmak gerekmektedir.

İçerik analizinin bu dört aşaması, birbirlerine bağlıdır ve belirgin şekilde birbirinden ayrılamayabilir. İlk aşamada yapılan kodlamalar ikinci aşamada temalar altında toplanır, üçüncü aşamada ise oluşturulan kodlar ve temalar düzenlenir ve okuyucunun anlayacağı şekilde betimlenir. Son aşamada ise, yapılan betimleme araştırmacı tarafından değerlendirilir ve yorumlanır. Bu aşamada araştırmacı kendi görüşlerini ortaya koyar (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 242).

Araştırmada, sosyal bilgiler ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını belirlemek amacıyla metin ve görseller, toplumsal cinsiyetin temsili bağlamında incelenmiştir. Verilerin kodlanması aşamasında, sözel ve görsel veriler birlikte değerlendirilmiş ve görsel ifadeler sözel ifadeleri destekleyici olarak kullanılmıştır. Ardından bu ifadeler, ortak özelliklerine göre kodlanmıştır. Temaların bulunması aşamasında, bir önceki aşamada oluşturulan kodların ortak özelliklerinin bir araya getirilmesi ile temalar oluşturulmuştur. Kodların ve temaların düzenlenmesi aşamasında, tüm veriler yeniden düzenlenmiş ve yorum yapılmadan sunulmuştur. Bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamasında, düzenlenen kodlar ve temalar neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde anlamlandırılıp, yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde sosyal bilgiler ve sosyal bilgiler eğitimine dönük ders kitaplarının içerik analizi tekniği ile ortaya çıkan bulguları yer almaktadır. Bu doğrultuda cinsiyet kalıp yargılarına ait tema ve kodların tablosu sunulmuş, ardından araştırmanın alt problemleri dahilinde veriler sunulmuştur.

Tablo 2

Cinsiyet Kalıp Yargılarına Ait Tema ve Kodlar

No	Tema	Kodlar
1.	Aile İçi İş Bölümü	Hizmetkar Anne, Öğretmen Anne, Sevgi Dolu Anne, Başkan Baba, Çalışkan Baba
2.	Meslek Seçimi ve Ekonomik Gelir	Üretici Kadın, Hemşire Kadın, Yönetici Erkek, Denetleyici ve Yasa Uygulayıcı Erkek, Gelir Durumu
3.	Çocuk Oyunları, Nesne ve Renkler	Oyuncakların Cinsiyeti, Renklerin Cinsiyeti
4.	Kişisel Uğraşlar ve Eylemler	Sporcu Erkek, Sanatçı Kadın, Rahatsızlık Veren Kadın, Duyarlı Erkek
5.	Dildeki Kalıplaşmış İfadeler	Bayan, Adam, Ev Kadını

4.1. Aile İçi İş Bölümü

Bu tema; *Hizmetkar Anne, Öğretmen Anne, Sevgi Dolu Anne, Başkan Baba, Çalışkan Baba* kodlarından oluşmaktadır. Kitaplardaki metin ve görsellerde aile içi iş bölümü temasına ait toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, bu kodlar ve tema altında sunulmuştur.

4.1.1. Hizmetkar Anne

1934 yılına ait kitapta aile konusu içerisinde, “...Anneniz çalışmasa yemeğinizi kim yapar; çamaşırlarınızı kim yıkayıp ütüler?” (Maarif Vekaleti, 1934, s. 52,) ifadesi ile annenin ev içindeki bazı görevlerinden söz edilmiştir.

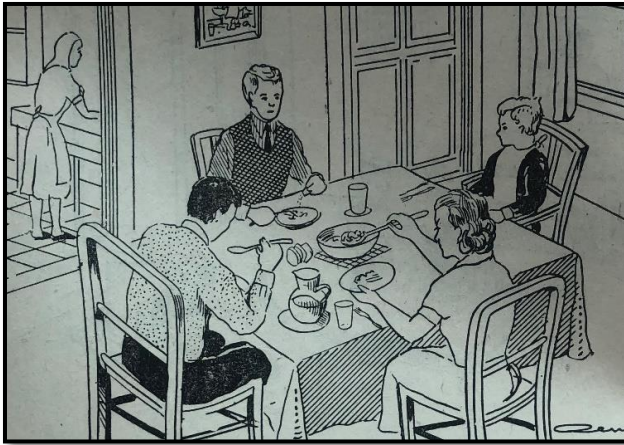
1945 yılına ait kitabın, köy hayatında iş bölümü ile ilgili konusunda “Anneler evde çocuklara bakar. Onları büyütür, yetiştirir, adam eder. Evin yiyeceğini, giyeceğini hazırlar. Evi temizler ve düzene kor. Erkeğine yardıma koşar.” (B. Ermat ve K. Ermat, 1945, s. 21) ifadesi ile köyde yaşayan annelerin görevlerinden söz edilmiştir.

1953 yılına ait kitabın, demokratik ailenin nasıl olması gerektiği konusu içerisinde aşağıdaki ifadeye yer verilmiştir;

Ailede annenin işleri herkesten daha önemlidir. Eğer annenin bir mesleği varsa ve dışarıda çalışıyorsa işi daha ağır demektir. Evde hizmetçi de bulunsa, gene annenin yerini tutamaz. Eğer babanın kazancı yetiyorsa, hiç olmazsa çocuklarını yetiştirinceye kadar, anne mesleğinden fedakarlık etmelidir. Hayatını evine, çocuklarının yetilmesine ve eşinin yorgunluğunu gidermek suretiyle yardımına hasretmelidir. Annelerin bu işi, mesleği kadar önemlidir. Genç bir annenin bilmesi gereken pek çok şey vardır. Evini rahat ve güzel bir şekilde nasıl koyacağını, yiyeceklerin evin gelirine uygun ve faydalısını seçmesini, her işi zamanında yetiştirmeyi, bir çocuğun nasıl büyütüleceğini, hastalandıkları zaman alınacak tedbirleri, çocukların büyüme yaşları içinde nasıl beden ve ruh değişikliklerine uğradığını ve bunları öğrenmek için kendisine mutlaka okuma zamanı ayırması gerektiğini bilmelidir. “Yuvayı dışı kuş yapar” (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1953, s. 7).

1963 yılına ait kitabın aile içinde annenin göreviyle ilgili olarak; “Anne evin temizliği, yemeğin hazırlanması, çocukların bakımı ile uğraşır. Ütü yapmak, bazı dikişleri dikmek de annenin başlıca görevlerindendir.” (Anıl ve Beğen, 1963, s. 38) ifadesine yer verilmiş ve annenin aile içindeki hizmet alanlarından bahsedilmiştir.

Ayrıca 1963 yılına ait kitapta, aile yemeği sırasında tüm aile bireylerinin sofrada yemek yerken, annenin ise mutfakta çalışırken resmedildiği aşağıdaki görsele yer verilmiştir.

Şekil 1. Ailede akşam yemeği. Anıl, B., ve Beğen, İ. (1963). *Orta Okullar İçin Yurttaşlık Bilgisi*. İstanbul: İnkılap ve Aka.

1969 yılına ait kitap, ailede annenin göreviyle ilgili aşağıdaki ifadeye yer vermiştir;

Annenin görevleri daha çok ev içindedir. Anneler evin temizliğini, bakımını ve düzenini sağlar. Aile yuvasını güzel, rahat ve kullanışlı bir hale getirmeye çalışırlar. Yemeği pişirmek, ortalığı toplayıp temizlemek, çamaşır, ütü, dikiş, çarşı pazardan günlük ihtiyaçları almak annenin görevlerindendir. Bu işler sanıldığı kadar kolay değildir. İyi bir ev kadınının sabahtan akşama kadar evde yapacağı işler vardır. Birçok ailede günlük masrafları görmek, gelir ile gideri denkleştirmek de annenin görevidir. Anneler çocuklarına da iyi bir aile eğitimi vermekle görevlidirler (Pazarlı, 1969, s. 43).

Aynı kitapta, “İyi ev kadını, ev işleriyle beraber kocasına karşı da ödevlerini tamam yapmalı, gündüzleri yorulan aile başkanının yorgunluğunu unutturmak için evde neşe ve saadet yaratmalıdır.” (Pazarlı, 1969, s. 44) ifadesi ile aile içinde ideal kadının ev işlerine ek olarak, eşine nasıl davranması gerektiğinden bahsedilmiştir.

Ayrıca, ailede iş bölümü konusunda “Anne evin işlerini ve hizmetlerini görür.” (Pazarlı, 1969, s. 51) ifadesine yer verilmiştir.

1972 yılına ait kitapta annenin görevleri ile ilgili olarak aşağıdaki ifadeye yer verilmiştir;

Ailede annenin yeri büyüktür. Anne ev işlerini yürütür. Evin temizliğini, düzenini sağlar. Çocukların her birinin çeşitli işleri onun zamanının büyük bir kısmını alır. Ev işleri kolay değildir. Fakat, anne bu işleri seve seve neşe ile yapar veya yaptırır. Bu işlerden büyük zevk duyar (Onoğur, 1972, s. 29).

Aynı kitapta, “... anne, ev işlerini çevirir...” (Onoğur, 1972, s. 34) ifadesi ile annenin ev işlerinden sorumlu olduğuna gönderme yapılmıştır.

1974 yılına ait kitap, annenin görevleri ile ilgili olarak; “Anne ev işlerini yapar; evi temiz tutar. Yemekleri ve sofrayı hazırlar. Çamaşırları diker, yıkar ve ütüler...” (Akşit ve Sanır, 1974, s. 6) ifadesine yer verilmiş ve aile içinde annenin görevlerinden bahsedilmiştir.

Ayrıca aynı kitapta, “Kız çocuklar evde annelerine yardım ederler” (Akşit ve Sanır, 1974, s. 7) ifadesi ile kız çocuklarının gelecekteki görevlerine gönderme yapılmış ve aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 2. Anne ve kızı mutfakta. Akşit, N., ve Sanır F. (1974). *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1*. İstanbul: Ders Kitapları.

1975 ve 1984 yıllarına ait kitaplarda, “Annelerin en önemli görevlerinden biri, henüz hiçbir şey bilmeyen ve yapamayan küçük kardeşlerin bakımındır.” (Tarık Asal, Niyazi Akşit, Ferruh Sanır, 1975, s. 14; 1984, s. 13) ifadesi ile aile içi iş bölümünde annelere uygun görülen dadılık rolüne gönderme yapılmaktadır.

1981 yılına ait kitabın ailede annenin görevleri ile ilgili olarak; “...Anne ise temizlik, çamaşır, yemek gibi ev işlerini yapar; evinin rahat ve güzel olmasına çalışır; çocuğun büyümesi, bakımı, sağlığı ile yakından ilgilenir; bunlarla ilgili yeni bilgiler edinir...” (Saymal, 1981, s. 29) ifadelerine yer verilmiştir.

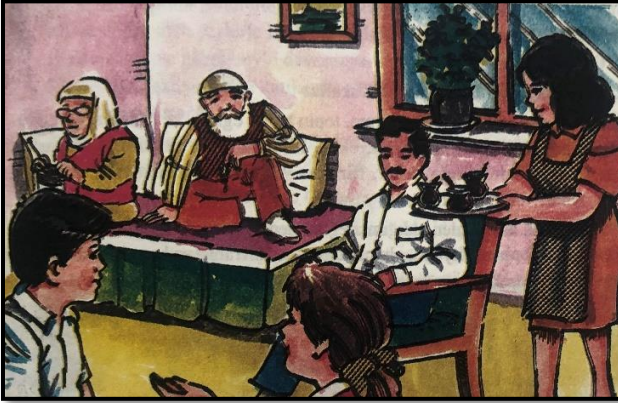
1993 yılına ait kitapta ailede dayanışma ve iş bölümü ile ilgili konularda; “Anne, evdeki işleri yaparken ailesine hizmet etme mutluluğu duyar.” (Öğün, 1993, s. 16) ifadesi ile annenin evde hizmetkar olduğundan ve bundan mutluluk duyduğundan bahsedilmiştir.

Ayrıca aynı kitapta, annenin ve kız çocuğunun mutfakta bulaşık yıkarken “Ailede herkes üzerine düşen görevi severek yapar.” açıklaması ile resmedildiği aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 3. Anne ve kız çocuğu mutfakta çalışıyor. Ögün, V. (1993). *İlkokul Sosyal Bilgiler 4. Sınıf*. Ankara: Ögün.

1994 yılına ait kitapta, “Aile bireyleri arasında içten bir bağlılık vardır.” (Göndermez, 1994, s. 15) açıklamasıyla birlikte annenin, evin büyüklerine ve çocuklarına hizmet ederken resmedildiği aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 4. Anne, evin halkına hizmet ediyor. Göndermez, A. (1994). *4. Sınıf Sosyal Bilgiler*. Ankara: Gaye Ders Kitapları.

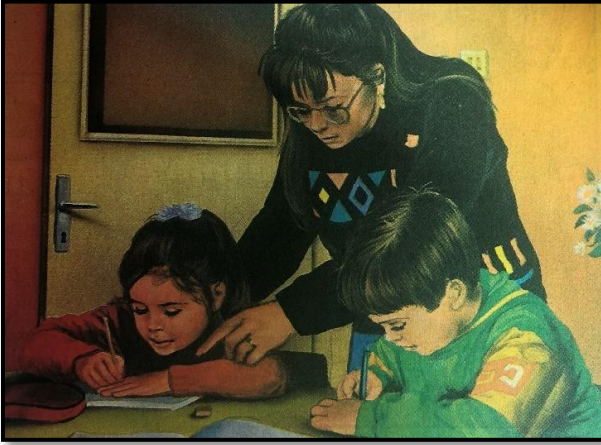
4.1.2. Öğretmen Anne

1953 yılına ait kitapta, “Okul dönüşünde ertesi günün derslerini hazırlarız. Evimiz, en güzel en tatlı saatlerimizi yaşadığımız yerdir.” (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1953, s. 3) açıklamasıyla aşağıdaki görsele yer verilmiştir. Görselde çocukların derslerine annelerinin yardım ettiği görülmektedir.

Şekil 5. Anne, çocuklarının ödevlerine yardım ediyor. Şerbetçioğlu, F., ve Tülin, H. (1953). *Yurttaşlık Bilgisi 1*. İstanbul: Milli Eğitim.

1993 yılına ait kitapta, “İnsanın gelişimi ve eğitimi doğumuyla başlar. Çocuğun gelişimi ile eğitiminde annenin görev ve sorumluluğunun önemi büyüktür.” ifadesi, çocuğun eğitiminin annenin görevi olduğuna dikkat çeker. Ayrıca kitapta “İlk eğitim yuvamız ailedir.” açıklamasıyla aşağıdaki görsele yer verilmiştir.

Şekil 6. Anne, çocuklarının derslerine yardımcı oluyor. Öğün, V. (1993). *İlkokul Sosyal Bilgiler 4. Sınıf*. Ankara: Öğün.

1994 yılına ait kitapta “İnsan, doğduğu andan itibaren ailenin bir bireyidir. Aile bireyleri ve özellikle anne, onun gelişimi ve eğitimi ile ilgilenir. Anne, çocuğun ilk öğretmenidir...” (Göndermez, 1994, s. 14) ifadesi ile çocukların eğitimiyle ilgili konularda özellikle annenin sorumlu olduğundan bahsedilmiştir.

4.1.3. Sevgi Dolu Anne

1934 yılına ait kitapta “...İnsanların içinde acı tatlı birçok duygular vardır. Bu duyguların bazıları geçicidir; bazıları da ana sevgisi gibi, hiç sönmez, hep yüreklerde yanar durur.” (Maarif Vekaleti, 1934, s. 5) ifadesi ile anne sevgisinin büyüklüğüne ve kalıcılığına vurgu yapılmıştır.

1945 yılına ait kitapta, annenin çocuğuna karşı beslediği sevgi, şefkat ve ilgi konusunda aşağıdaki ifadeye yer verilmiştir;

Sevgili anneciğim! Beni emzirmek, büyütmek, adam etmek için az mı uğraştın? Hasta olduğum zaman gözlerine hiç uyku girmezdi. Sevgi dolu gözlerini benim üzerimden ayırmazdın. Yorganım açılıp düşmesin, uykum kaçmasın diye geceleri kaç kere uyanır, üstümü örterdin. Anneciğim! Ben senin hakkını ödeyemem. (B. Ermat ve K. Ermat, 1945, s. 3)

1953 yılına ait kitapta “Türkler ana hakkını her şeyden üstün tutarlar. Analarından emdikleri sütü helal ettirmek isterler.” ifadesi ile “Annelerimiz küçükken hepimizi, emzirmiş, büyütmüş bu hale getirmiştir. Bir atasözü: ‘Ağlarsa anam ağlar, kalanı yalan ağlar’ der. Hakikat hepimizin bütün derdini çeken, şefkatle bağrına basan, karşılıksız seven, hastalandığımız zaman sabahlara kadar başucumuzda uyumadan duran hep anamızdır.” (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1953, s. 5) ifadesi ile, annenin çocuklarına karşı verdiği emek ve sevgiye vurgu yapılmıştır.

Ayrıca aynı kitapta, “Çocuklar aile saadetini, yuva sevgisini, büyüklerinin fedakarlıklarını, şefkatli annelerinin hazırladığı sofrada duyarlar.” (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1953, s. 8) cümlesinde “şefkatli anne” ifadesine yer verilmiştir.

1972 yılına ait kitapta, “Ana sevgisi bütün sevgilerin kaynağıdır.” (Onoğur, 1972, s. 30) ifadesine yer verilmiş ve “Siz de böyle küçüktünüz. Sizi büyüten annenizdir. Onun bu yolda ne kadar emek harcadığını düşündünüz mü?” açıklaması ile aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 7. Küçük Çocuk. Onoğur, C. (1972). *Yurttaşlık Bilgisi 1*. İstanbul: İnkılap ve Aka.

Aynı kitapta, “Annenin çocuğuna sevgisi ne kadar kuvvetlidir. Yeryüzünde anne sevgisinden üstün ve temiz bir sevgi bulunabilir mi?” (Onoğur, 1972, s. 32) ifadesi ile açıkça anne sevgisinin büyüklüğünden bahsedilmiştir.

1974 yılına ait kitapta, “...Anne, güler yüzü ve sevgisi ile evde düzenin ve rahatın bozulmamasına çalışır...” (Akşit ve Sanır, 1974, s. 14) ifadesi ile, evdeki huzurun kaynağının anne sevgisi olduğuna vurgu yapılmıştır.

1981 yılına ait kitapta, “Anne çocuğa temiz ve tam bir sevgi besler; onu korur, karşılığında hiçbir şey beklemez. Çocuk annesine sığınır; annesini sever, acılarını onda unuttur ve hayat bu şekilde başlar. Bu sevgi ve güvenin etkisi sonraki yıllara kadar sürer.” (Saymal, 1981, s. 29) ifadesi ile, anne ve çocuk arasındaki sevgi bağına vurgu yapılmıştır.

2008 yılının ait kitapta, “Doğduğum ilk andan beri sıcaklığını hep hissettiğim tek insan annemdir. Herkesin annesi dünyanın en güzel, en iyi annesidir. Benim için de annem öyledir. Çünkü onun şefkati, onun sevgisi, onun sıcaklığı birçok şeyden üstündür...” (Tekerek vd., 2008, s. 27) ifadesi, anne sevgisinin tüm sevgilerden daha üstün ve eşsiz olduğuna vurgu yapmaktadır.

4.1.4. Başkan Baba

1963 yılına ait kitapta, “Baba akşam eve geldiği zaman anne ve çocukların onu sevgi ile karşılaması mutlu bir yuvada şarttır. Anne bunu sevgi, çocuklar saygı ile yapmalıdırlar. Anne tarafından çantası, çocukları tarafından şapkası, paltosu alınan baba o anda bütün

yorgunluklarını unuttur.” (Anıl ve Beğen, 1963, s. 34) ifadesi ile, babaya hizmet edilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Ayrıca aynı kitapta, “Medeni kanuna göre, baba ailenin başkanıdır. Bazı durumlarda anne bu işi üzerine alır...” (Anıl ve Beğen, 1963, s. 37) ifadesi, açıkça ailenin baba tarafından yönetildiğini göstermektedir.

1969 yılına ait kitapta geçen, “Baba ailenin başıdır. Bu sebeple en ağır yük de onun sırtındadır...” (Pazarlı, 1969, s. 43) Ve “... baba ailenin reisliğini yapar, geçimini sağlar... baba aile reisliğini yapmaz, evin geçimini sağlamazsa görevini yapmamış olur.” (Pazarlı, 1969, s. 51) ifadeleri ile, aile başkanının baba olduğu, evin geçimini sağlamanın onun görevi olduğu ve ailedeki en zor görevin babaya ait olduğundan bahsedilmiştir.

1972 yılına ait kitapta, “Aile topluluğunu meydana getiren bireylerin başında baba gelir...” (Onoğur, 1972, s.27) ifadesi, ailenin oluşumunda babanın en önemli görevi üstlendiğine vurgu yapılmaktadır.

1974 yılına ait kitapta, ailenin tüm üyelerinin babaya hizmet etmesi gerektiğine aşağıdaki ifadelerle vurgu yapılmıştır;

...Babanın işinin bozulduğu, herhangi bir olaydan canı sıkıldığı günler de olabilir. Baba eve düşünce, eşi ve çocukları ile konuşmak, dertleşmek ister. Onun için baba eve gelmeden önce evdeki işler bitirilmeli, anne temiz elbiselerini giymelidir. Çocuklar babalarının elinden hemen paketleri almalı, soyunmasına, temizlenmesine yardım etmelidir. Baba, böyle sevgi ve saygı ile karşılaşınca, yorgunluklarını ve üzüntülerini unuttur; onun da yüzü güler, mutluluk duyar. (Akşit ve Sanır, 1974, s. 6)

Ayrıca aynı kitapta, “...Aile başkanı babadır. Babanın bulunmadığı veya bu görevi yapamayacak hale geldiği zamanlarda anne aile başkanı olur. Baba evde düzeni sağlar. Herkesin birbirine saygılı olmasına çalışır...” (Akşit ve Sanır, 1974, s. 14) ifadesine yer verilmiş ve babanın görevinin aileye başkanlık etmek olduğu açıkça belirtilmiştir.

1975 ve 1984 yılına ait kitaplarda, “Ailenin başkanı babadır; fakat her işte eşinin düşüncesini sorar. Sorunların çözümlenmesinde anlaşmaları gereklidir.” (Asal vd., 1975, s. 15; 1984, s. 15) ifadesinde, ailenin başkanının baba olduğu ancak eşinin fikrini almadan hareket etmediğine de vurgu yapılmıştır.

1994 yılına ait kitapta, “Çekirdek ailede aile başkanı babadır. Geniş aile ise, büyükbaba veya en büyük oğlunun başkanlığı görülür.” (Göndermez, 1994, s. 13) ifadesinde, aile büyüklüğüne göre yaşça en büyük erkeğin aileye başkanlık yaptığından bahsedilmiştir.

Ayrıca aynı kitapta, “Ailenin başkanı babadır...” (Göndermez, 1994, s.15) ifadesinde, babanın aile başkanı olduğu fikri doğrudan verilmiştir.

2005 yılına ait kitapta, “Babama bu yıl okulumuzun izcilik faaliyetlerine katılıp katılamayacağımı sordum. O, izin verince çok sevindim...” (Kolukısa, Oruç, Akbaba ve Dünder, 2005, s. 22) ifadesinde, ailede otorite olarak tanınan ve izin alınan kişinin baba olduğundan bahsedilmiştir.

2008 yılına ait kitapta verilen okuma parçasında anlatıcı olan ailenin erkek çocuğu babası hakkında, “...Mesleğindeki başarıyı aile reisi olarak da her zaman gösterir.” (Tekerek vd., s. 27) ifadesine yer verilmiş ve babanın aile reisi olduğu açıkça belirtilmiştir.

4.1.5. Çalışkan Baba

1934 yılına ait kitapta, “...Babanız çalışmasa yiyeceğinizi, giyeceğinizi kim getirir?” (Maarif Vekaleti, 1934, s. 52) ifadesine yer verilmiş ve ailede çalışma görevinin babaya verildiğine vurgu yapılmıştır.

1945 yılına ait kitapta, babanın çalışkanlığıyla ilgili olarak aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir;

Sevgili babacığım! Beni büyütmek, yurda yararlı bir insan yapmak için sen de pek çok çalıştın. Dışarıda sabahtan akşama kadar alın teri dökerek uğraştın. Bütün kazancını bize getirdin. Bizi beslemek, büyütmek için ne zorluklara katlandığını biliyorum. Ben de senin gibi iyi insan olmaya çalışacağım. (B. Ermat ve K. Ermat, 1945, s. 3)

1953 yılına ait kitapta babanın görevleri ile ilgili olarak, “Ya babamızı; aile ocağımızın saadeti için hiç durmadan uğraşır. Evin yiyecek, içecek, giyecek, yakacak gibi ihtiyaçlarını sağlamak için işinde, gücünde, gece, gündüz çalışır.” (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1953, s. 5) ifadesine yer verilmiştir.

Aynı kitapta, “Babanın birinci derece ödevi, aile gelirini sağlamaktır. Fakat bunu yapmakla görevi bitmiş sayılmaz. Ailenin huzur ve saadetine bir şeyler katmayı bilmesi, çocukların terbiyesinde ve eşinin bunaldığı yerlerde onun en yakın yardımcısı olması lazımdır.” (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1953, s. 8) ifadesinde babanın en önemli görevinin çalışıp, para kazanmak olduğuna vurgu yapılmıştır.

1963 yılına ait kitapta geçen “İşinden yorgun argın dönen bir baba sevgi ile karşılandığı zaman bütün yorgunluklarını unuttur...” (Anıl ve Beğen, 1963, s. 34) ifadesi, babanın bütün gün işte çalışıp yorulduğuna vurgu yapmaktadır.

1969 yılına ait kitapta, babanın ailenin geçimini sağlamak için çalışması gerektiği konusunda aşağıdaki ifadeye yer verilmiştir;

...Ailenin geçimini sağlamak, düzeni korumak, çocuklarına bakmak ve yetiştirmek onun ödevidir. Bunun için belirli iş ve meslek sahibi olmaya, ailenin yiyecek, içecek ve giyecek gibi çeşitli masraflarını karşılayacak parayı kazanmaya mecburdur. Baba bütün gün işinde çalışıp yorulduktan sonra akşamları aile ocağında rahat ve mutlu olursa, ertesi günü çalışmak için yeniden kuvvet kazanır. Onun için ailenin öteki bireyleri babalarına itaat ve sevgi gösterirler... (Pazarlı, 1969, s. 43)

1972 yılına ait kitapta babanın ailedeki görev ve sorumlulukları ilgili olarak aşağıdaki ifadeye yer verilmiştir;

...Baba ailenin geçimini sağlar. Günün büyük bir kısmını dışarıda iş başında geçirir. Çalışır, didir, yorulur. Ailenin büyük yükü onun üzerindedir. Omuzlarında bu kadar ağır bir yük taşıyan babaya karşı bütün aile saygı ve minnet duyar. Onun yorgunluğunu, acılarını, üzüntülerini gidermeye çalışır. (Onoğur, 1972, s. 29)

Aynı kitapta, "...baba ailenin geçimi için çalışır..." (Onoğur, 1972, s. 34) ifadesi de bulunmaktadır.

1974 yılına ait kitapta, babanın çalışkanlığı üzerine aşağıdaki ifadeye yer verilmiştir;

Baba, evi geçindirebilmek için durup dinlenmeden çalışır. Çarşı ve pazardan gerekli giyecek ve yiyecekleri, her çeşit ihtiyaçları alır, eve getirir. Bazı işyerlerinde gece de çalışmak zorunluluğu vardır. Baba gece çalışıyorsa, gündüzün uyurken, dinlenebilmesi için evin sessiz ve gürültüsüz olması gerekir. İşinden yorgun dönen baba güler yüz ve tatlı sözle karşılanmalıdır... (Akşit ve Sanır, 1974, s. 6)

Aynı kitapta, "İyi bir baba ailesi için çalışır, her zaman ailesine gerekli ilgiyi gösterir. Ailenin sorumluluğu babanın üzerindedir. Ailenin onurunu o korur..." (Akşit ve Sanır, 1974, s. 14) ifadesi ile, ideal babanın tanımı yapılmıştır.

1975 yılına ait kitapta, para kazanmak görevinin babaya verildiği aşağıdaki ifadeye yer verilmektedir;

...Her aile, kendi yuvasında, iyi ve rahat yaşamak ister. Ancak, bunun için birçok şey edinmek gerekir. Bunlar, yalnız para ile, para da çalışmakla sağlanır. Parayı baba kazanır; onun kazancı yetmiyorsa, anne de bir işte çalışır. Her aile, edinmek istediği şeyleri, önemine göre sıraya koymalıdır. (Asal vd., 1975, s. 13; 1984, s.14)

1981 yılına ait kitapta, ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak babanın görevidir. "Baba ailenin gelirini sağlar; gereksinimleri karşılar..." (Saymalı, 1981, s. 29)

1993 yılına ait kitapta, "Baba işine gider, para kazanır. Ailesinin ekonomik güvencesini sağlar." (Öğün, 1993, s. 16) ifadesine yer verilerek, babanın çalışkanlığına vurgu yapılmıştır.

1994 yılına ait kitapta yer alan, “...Baba ailenin geçimini sağlamak için çalışarak para kazanır...” (Göndermez, 1994, s.15) ifadesinde çalışıp para kazanmanın, babanın görevi olduğuna doğrudan yer verilmiştir.

4.2. Meslek Seçimi ve Ekonomik Gelir

Bu tema; *Üretici Kadın, Hemşire Kadın, Yönetici Erkek, Denetleyici ve Yasa Uygulayıcı Erkek, Gelir Durumu* kodlarından oluşmaktadır. Kitaplardaki metin ve görsellerde meslek seçimi ve ekonomik gelir temasına ait toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, bu kodlar ve tema altında sunulmuştur.

4.2.1. Üretici Kadın

1979 yılına ait kitapta ekonomi konularında kadının; çiftçi ve üretici olarak resmedildiği aşağıdaki görseller mevcuttur;

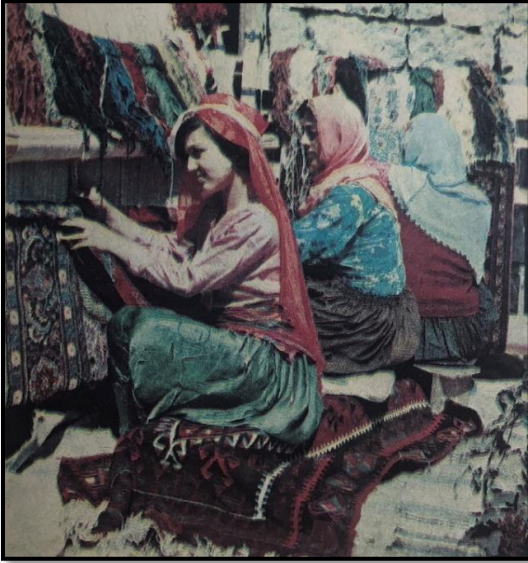
Şekil 8. Çiftçi Kadın. Saymal, K. (1979). *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1*. İstanbul: Milli Eğitim.

Ayrıca “Karadeniz kıyılarında tütünçülükle uğraşan bir üretici” açıklamasıyla aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 9. Üretici Kadın. Saymal, K. (1979). *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1*. İstanbul: Milli Eğitim.

Ayrıca yine aynı kitapta, “Halı dokumacılığı zor işlerden biridir. Dışarıya sattığımız ürünler arasında yer alır” açıklamasıyla aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 10. Halı dokuyan kadınlar. Saymal, K. (1979). *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1*. İstanbul: Milli Eğitim.

1984 yılına ait kitapta küçük el sanatları ve endüstri konusunda, “Evlerde, özellikle kadınların yaptığı sanatlara ev sanatı da denir. Fakat ev ve el sanatlarına küçük sanatlar demek daha doğrudur.” (Asal vd., 1984 s. 125) ifadesi ile kadınların evlerinde dokumacılık veya el sanatları ile uğraştığı ve bunun basit uğraşlar olduğuna, gerçek bir sanat olmadığına

vurgu yapılmıştır. Bu konuya ilgili olarak “Bir halı tezgahı” açıklamasıyla aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 11. Halı tezgahının başında çalışan kadın. Asal, T., Akşit, N., ve Sanır, F. (1984). 4. Sınıf Sosyal Bilgiler. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

1988 yılına ait kitapta, çiftçilik işiyle uğraşan kadınlar aşağıdaki görselde yer almaktadır;

Şekil 12. Fransa’da çiftçilik yapan kadınlar. Şenünver , G., Karabulut, E., Kesim, H. S., Turgut, R., Akay, A., Uslu, H., Küçükbaycan, M. (1988). İlkokul Sosyal Bilgiler 5. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

1988 yılına ait kitapta, “Hindistan’da çay toplamak kadınların işidir.” açıklaması ile aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 13. Çay toplayan kadınlar. Şenünver , G., Karabulut, E., Kesim, H. S., Turgut, R., Akay, A., Uslu, H., . . . Küçükbaycan, M. (1988). *İlkokul Sosyal Bilgiler 5*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

4.2.2. Hemşire Kadın

1966 yılına ait kitapta, “Kızılay, kara günlerde halkın yardımına koşar” ifadesi ile bir hastayı tedavi eden hemşire ve doktorun resmedildiği aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 14. Bir hastayı tedavi eden doktor ve hemşire. Arıç, S. (1966). *İlkokul Yurttaşlık Bilgisi 5*. İstanbul: İnkılap ve Aka.

Yine aynı kitapta, “Zelzele, sel baskını gibi felaketlerde de Kızılay yardımımıza koşar” ifadesi ile elinde Kızılay bayrağı tutan hemşire resmedilmektedir.

Şekil 15. Afet zamanında yardıma koşan hemşire. Arıç, S. (1966). *İlkokul Yurttaşlık Bilgisi* 5. İstanbul: İnkılap ve Aka.

1969 yılına ait kitapta, afet zamanında yardıma koşan ve bir çocuğu kurtaran fedakar hemşire resmedilmiştir.

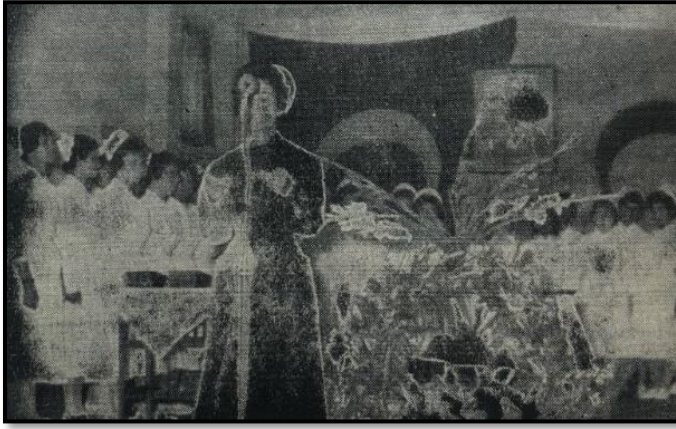
Şekil 16. Afet zamanında bir çocuğu kurtaran hemşire. Pazarlı, O. (1969). *Yurttaşlık Bilgisi* 1. İstanbul: Remzi.

Ayrıca aynı kitapta bir hastanın başındaki hemşireye yer verilmiş, doktor ise erkek olarak resmedilmiştir.

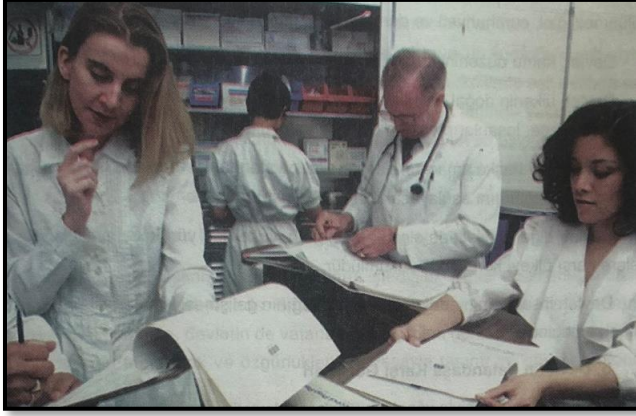
Şekil 17. Hasta başındaki doktor ve hemşire. Pazarlı, O. (1969). *Yurttaşlık Bilgisi 1*. İstanbul: Remzi.

1972 yılına ait kitapta, meslek seçimi ile ilgili konuda “Genç kızlarımız için kutsal bir meslek: Hemşirelik.” (Aksan, s. 112) açıklamasıyla aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 18. Hemşireler. Aksan, H. (1972). *Ortaokul Kitapları Yurttaşlık Bilgisi 3*. İstanbul: Ders Kitapları.

2001 yılına ait bir kitapta, doktorun çevresindeki hemşirelerin bulunduğu aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 19. Doktorun çevresindeki hemşireler. Şahin, C., Yamanlar, E., ve Göze, H. (2001). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6*. İstanbul: Ders Kitapları.

4.2.3. Yönetici Erkek

1966 yılına ait kitapta, “Halkın kendini yönetecek kimseleri seçmesi yurdun iyi yönetilmesi için pek gereklidir.” (Arıç, 1966, s. 76) ifadesi ile, seçim mitinginde bir siyasetçi ve onu dinleyen halk, resmedilmiştir. Siyasetçinin erkek olarak resmedildiği görsel aşağıda verilmiştir.

Şekil 20. Seçim mitinginde bir siyasetçi. Arıç, S. (1966). *İlkokul Yurttaşlık Bilgisi 5*. İstanbul: İnkılap ve Aka.

1969 yılına ait kitapta muhtarlıkta görevini yapan erkeklerin resmedildiği aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 21. Muhtarlık. Pazarlı, O. (1969). *Yurttaşlık Bilgisi 1*. İstanbul: Remzi.

Aynı kitapta, “Bakanlar Kurulu toplantı halinde” (Yurttaşlık Bilgisi 1, 1969, s. 106) açıklaması altında verilen görselde tüm bakanların erkek olduğu görülmektedir.

Şekil 22. Bakanlar Kurulu. Pazarlı, O. (1969). *Yurttaşlık Bilgisi 1*. İstanbul: Remzi.

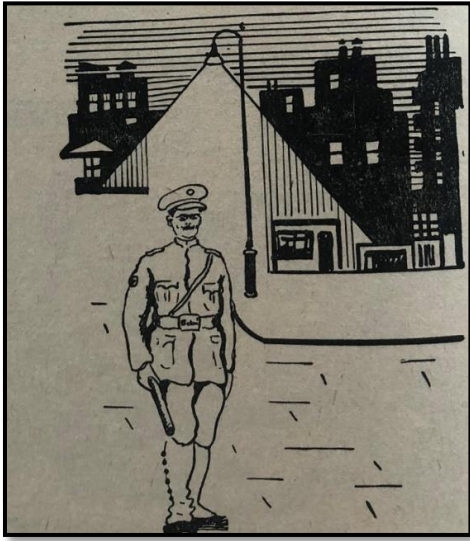
2008 yılına ait kitapta, PTT müdürü olarak bir erkeğin kullanıldığı görsele yer verilmiştir;

Şekil 23. PTT müdürü. Tekerek, M., Kaya, N., Alıç, M. D., Yılbat, B., Yıldırım, T., Koyuncu, M., ve Ulusoy, K. (2008). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

4.2.4. Denetleyici ve Yasa Uygulayıcı Erkek

1969 yılına ait kitapta, sokakların güvenliğini sağlayan bir bekçi aşağıdaki görselde resmedilmiştir;

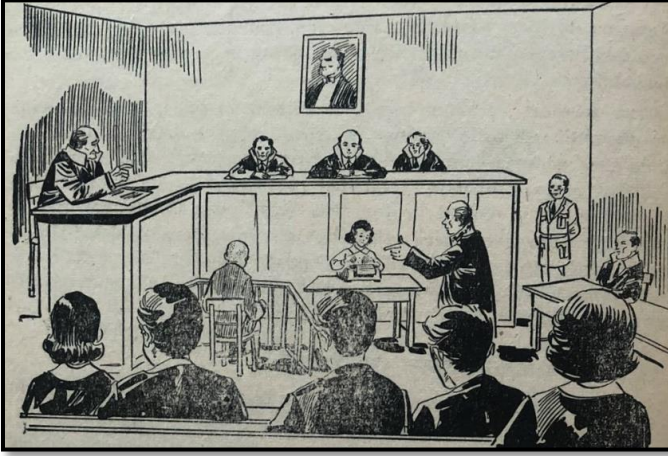
Şekil 24. Sokakların güvenliğini sağlayan bekçi. Pazarlı, O. (1969). *Yurttaşlık Bilgisi 1*. İstanbul: Remzi.

Aynı kitapta pazarı denetleme görevini yerine getiren zabıta, aşağıdaki görselde resmedilmiştir;

Şekil 25. Pazarı denetleyen zabıtalara. Pazarlı, O. (1969). *Yurttaşlık Bilgisi 1*. İstanbul: Remzi.

Ayrıca aynı kitapta, bir duruşma sırasında görevini yapan hukukçulara yer verilmiştir. (Pazarlı, 1969, s. 138) Bu görselde tüm hukukçular, erkek olarak resmedilmiştir.

Şekil 26. Mahkeme sırasında görevini yapan hukukçular. Pazarlı, O. (1969). *Yurttaşlık Bilgisi 1*. İstanbul: Remzi.

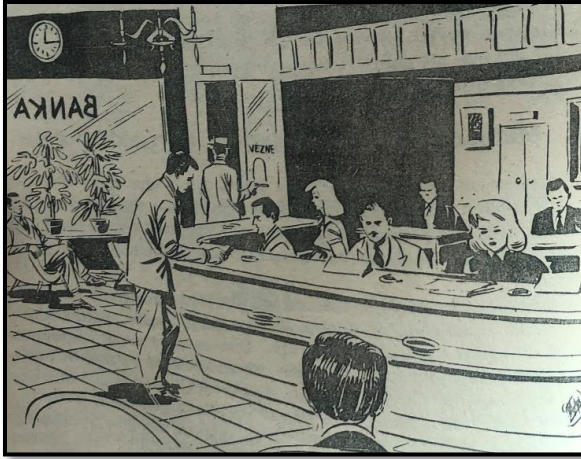
1993 yılına ait kitapta, “Mahkemeden bir görünüm” (Karabıyık, 1993, s. 85) açıklamasıyla resmedilen görseldeki tüm yasa uygulayıcıların erkek olduğu görülmektedir.

Şekil 27. Mahkemeden bir görünüm. Karabıyık, E. Ü. (1993). *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler*. Ankara: Üner.

4.2.5. Gelir Durumu

1974 yılına ait kitapta, bir bankadaki müşterilerin hepsi erkek olarak resmedilmiştir. (Akşit ve Sanır, 1974, s. 62) Bu görsel, parayı elinde tutanın ve tasarrufun erkek elinde olduğuna vurgu yapmaktadır.

Şekil 28. Bankadan bir görünüm. Akşit, N., ve Sanır F. (1974). *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1*. İstanbul: Ders Kitapları.

1981 yılına ait kitapta, aile bütçesi ile ilgili konuda yer alan gelir ve gider tablosunda babanın aylığının, annenin aylığından daha yüksek olduğu görülmektedir.

G E L İ R		G İ D E R	
Cinsi	Lira Krş	Cinsi	Lira Krş
Babanın aylığı	4750 00	1. Ev kirası (kalorifersiz)	1450 00
Annenin aylığı	2800 00	2. Yiyecekler	2950 00
		3. Elektrik - Su	300 00
		4. Giyim (ortalama)	600 00
		5. Yakacak	600 00
		6. Kitap - Gazete	200 00
		7. Ev eşyası taksiti	600 00
		8. Beklenmedik harcamalar	350 00
		9. Dinlenme ve gezi	250 00
		10. Bankaya (kalan para)	250 00
Toplam	7550 00	Toplam	7550 00

Şekil 29. Bir ailenin gelir ve gider tablosu. Saymal, K. (1981). *Sosyal Bilgiler 1. Sınıf*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu.

2005 yılına ait kitapta, aile bütçesi ile ilgili konuda örnek olarak verilen ailenin gelir ve gider tablosunda babanın anneden daha fazla gelire sahip olduğu görülmektedir.

Gelir	Gider (Aylık harcamalar)
Fatma - 500	Mutfak masrafı 350
Mehmet - 750	Ev kirası 300
1250	Ulaşım 150
	Fatura (tel, su, elektrik, gaz) 155
	Giyim 35
	Eğitim 50
	Sağlık 50
	Harcılık 40
	Eğlence 30
	Kitap, dergi, gazete 40
	1250

Şekil 30. Bir ailenin gelir ve gideri. Kolukısa, E. A., Oruç, Ş., Akbaba, B. ve Dünder, H. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4*. Ankara: A.

2019 yılına ait kitapta, bir ailenin bütçesi ile ilgili görselde annenin maaşının babanın maaşından daha az olduğu görülmektedir.

Ailemizin Aylık Bütçesi	
Gelirlerimiz (TL)	Giderlerimiz (TL)
Annemin maaşı = 2100	Kira = 1000
Babamın maaşı = 3200	Mutfak = 1600
+	Yakıt = 300
Toplam gelirimiz = 5300 TL	Elektrik = 100
	Su = 60
	Ulaşım = 350
	Taksit = 400
	Giyim = 350
	Telefon = 60
	Eğlence = 200
	+ Diğer giderler = 400
	Toplam giderimiz = 4820 TL
Gelirlerimiz = 5300	
- Giderlerimiz = 4820	
Kalan paramız = 480 TL	

Şekil 31. Ailemizin aylık bütçesi. Tüysüz, S. (2019). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Tuna.

4.3. Çocuk Oyunları, Nesne ve Renkler

Bu tema; *Oyuncakların Cinsiyeti*, *Renklerin Cinsiyeti* kodlarından oluşmaktadır. Kitaplardaki metin ve görsellerde çocuk oyunları, nesne ve renkler temasına ait toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, bu kodlar ve tema altında sunulmuştur.

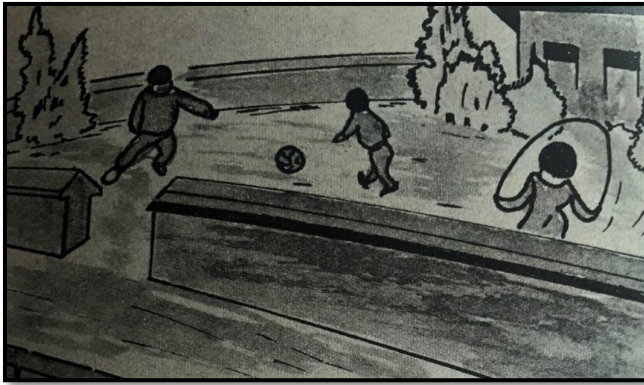
4.3.1. Oyuncakların Cinsiyeti

1963 yılına ait kitapta, aile ortamının resmedildiği görselde oyuncaklarıyla oynayan çocuklara bakıldığında erkek çocuğunun arabayla kız çocuğunun ise bebekle oynadığı görülmektedir (Anıl ve Beğen, 1963, s. 35).

Şekil 32. Oyuncaklarıyla oynayan çocuklar. Anıl, B., ve Beğen, İ. (1963). *Orta Okullar İçin Yurttaşlık Bilgisi*. İstanbul: İnkılap ve Aka.

1979 yılına ait kitapta dışarıda oyun oynayan çocuklar resmedildiği görselde, erkek çocuklarının topla oynarken kız çocuğunun ip atladığı görülmektedir (Saymal, 1979, s. 71).

Şekil 33. Dışarıda oyun oynayan çocuklar. Saymal, K. (1979). *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1*. İstanbul: Milli Eğitim.

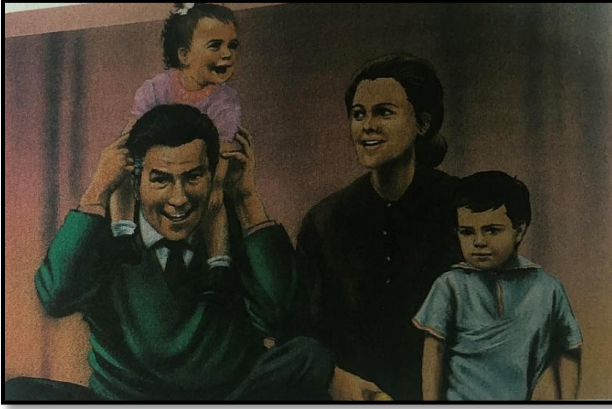
Ayrıca aynı kitapta, babalarıyla birlikte bisiklete binen erkek çocuklarının resmedildiği bir görsel bulunmaktadır.

Şekil 34. Babaları ile bisiklete binen çocuklar. Saymal, K. (1979). *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1*. İstanbul: Milli Eğitim.

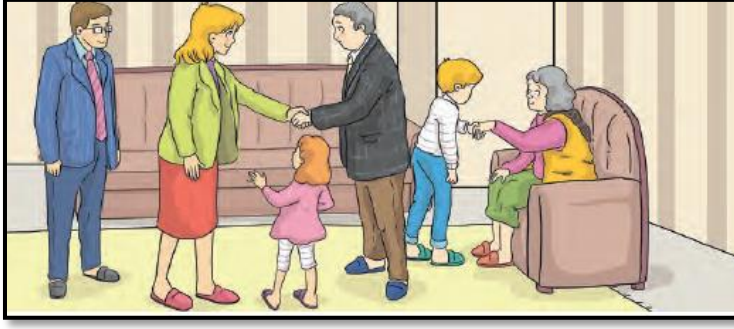
4.3.2. Renklerin Cinsiyeti

1993 yılına ait kitapta, bir ailenin resmedildiği görselde kız çocuğunun pembe renk, erkek çocuğunun ise mavi renk giydiği görülmektedir.

Şekil 35. Anne, baba ve çocuklar. Öğün, V. (1993). *İlkokul Sosyal Bilgiler 4. Sınıf*. Ankara: Öğün.

2019 yılına ait kitapta, bayram ziyaretindeki bir ailenin resmedildiği görselde kız çocuğunun pembe, erkek çocuğunun ise mavi renk giydiği görülmektedir.

Şekil 36. Bayram ziyareti. Tüysüz, S. (2019). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Tuna.

4.4. Kişisel Uğraşlar ve Eylemler

Bu tema; *Sporcu Erkek*, *Sanatçı Kadın*, *Rahatsızlık Veren Kadın*, *Duyarlı Erkek* kodlarından oluşmaktadır. Kitaplardaki metin ve görsellerde kişisel uğraşlar ve eylemler temasına ait toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, bu kodlar ve tema altında sunulmuştur.

4.4.1. Sporcu Erkek

1984 yılına ait kitapta spor ile ilgili konularda sadece erkeklere ait görsellere yer verilmiştir.

Şekil 37. At biniciliği. Asal, T., Akşit, N., ve Sanır, F. (1984). *4. Sınıf Sosyal Bilgiler*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Şekil 38. Güreş yapan sporcular. Asal, T., Akşit, N., ve Sanır, F. (1984). 4. Sınıf Sosyal Bilgiler. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Şekil 39. Bir yarıştaki koşucular. Asal, T., Akşit, N., ve Sanır, F. (1984). 4. Sınıf Sosyal Bilgiler. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

Şekil 40. Futbol maçı sırasında sporcular. Asal, T., Akşit, N., ve Sanır, F. (1984). 4. Sınıf Sosyal Bilgiler. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

4.4.2. Sanatçı Kadın

1953 yılına ait kitapta yer alan, “Evin genç kızları güzel halılar dokuyabilirler, iğne oyları, danteller yapabilirler. Biliyorsunuz ki, Türk halıları, sağlamlığı ve güzelliği ile bütün dünyada tanınmıştır. Bu suretle, Türk zevk ve sanatını yabancılara tanıtmmanın zevkini duymuş olurlar.” (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1953, s. 13) ifadesi ile kadınların el işleri ve sanatlarıyla uğraşabilecekleri yeterlikte olduklarına vurgu yapılmıştır.

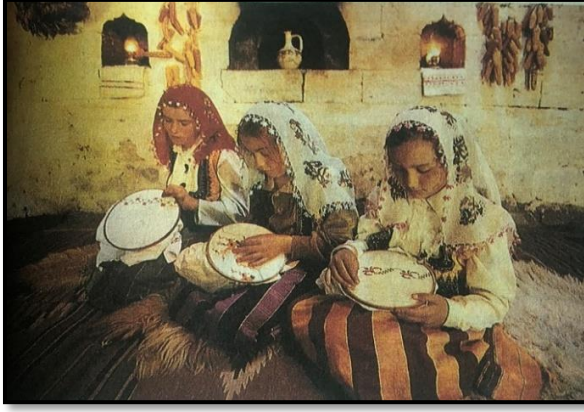
1972 yılına ait kitapta, “Elişi ile uğraşan bir genç kız” (Aksan, 1972, s. 114) açıklaması ile aşağıdaki görsele yer verilmektedir.

Şekil 41. El işi yapan genç kız. Aksan, H. (1972). *Ortaokul Kitapları Yurttaşlık Bilgisi 3*. İstanbul: Ders Kitapları.

1974 yılına ait kitapta, “Anne, el işleri veya dikişleri ile uğraşır...” (Akşit ve Sanır, 1974, s. 14) ifadesi ile annenin uğralarının el işi olduğuna vurgu yapılmaktadır.

1993 yılına ait kitapta, “Nakış işleyen kızlar” (Karabıyık, 1993, s. 161) açıklaması ile aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 42. Nakış işleyen genç kızlar. Karabıyık, E. Ü. (1993). *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler*. Ankara: Üner.

4.4.3. Rahatsızlık Veren Kadın

1984 yılına ait kitapta, “Yayalar kaldırımlar üzerinde durup konuşamaz; kol kola girip yürüyemez. Caddeler, kaldırımlar gezinti yeri değildir. Böyle yerlerde ağır ağır, konuşarak, şakalaşarak yürümek ayıptır.” (Asal vd., 1984, s. 26) ifadesi ile, “Yaya kaldırımları üzerinde kol kola girip gezinti ve gürültü yapılmamalıdır.” açıklamasıyla kol kola girmiş yürüyen kadınların resmedildiği aşağıdaki görsele yer verilmiştir;

Şekil 43. Yolda kol kola yürüyen kadınlar. Asal, T., Akşit, N., ve Sanır, F. (1984). *4. Sınıf Sosyal Bilgiler*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

4.4.4. Duyarlı Erkek

1974 yılına ait kitapta, “Herkes şehrin veya kasabanın temiz tutulmasında belediyeye yardımcı olmalıdır. Kağıt parçaları, meyve atıkları yerlere atılmamalı, çöp kutularına konmalıdır.” (Akşit ve Sanır, 1974, s. 59) ifadesi ile aşağıdaki görsel kullanılmıştır;

Şekil 44. Atıkları çöp kutusuna atan bir erkek. Akşit, N., ve Sanır F. (1974). *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1*. İstanbul: Ders Kitapları.

4.5. Dildeki Kalıplaşmış İfadeler

Bu tema; *Bayan*, *Adam*, *Ev Kadını* kodlarından oluşmaktadır. Kitaplardaki metin ve görsellerde dildeki kalıplaşmış yargılar temasına ait toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, bu kodlar ve tema altında sunulmuştur.

4.5.1. Bayan

1984 yılına ait kitapta, cinsiyet belirtmeyen ve sadece hitap şekli olarak kullanılması gereken “bayan” kelimesine yer verilmiştir. “İyi yürekli çocuk, gözleri az gören yaşlı bir bayanın yaya geçidini izleyerek, bir kaldırımdan diğerine geçmesine yardım ediyor...” (Asal vd., 1984, s. 10) açıklaması ile kullanılan görsel aşağıda verilmiştir.

Şekil 45. Karşıdan karşıya geçerken yaşlı kadına yardım eden çocuk. Asal, T., Akşit, N., ve Sanır, F. (1984). *4. Sınıf Sosyal Bilgiler*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

2005 yılına ait kitapta yer alan bir metinde Lale Orta için aşağıdaki ifadeye yer verilmiştir;

Dünyada, Türkiye’de futbol organizasyonları üzerine analitik bir yaklaşım teziyle ilk bayan futbol doktoru oldu. Türkiye’nin ilk bayan futbol takımı olan Dostluk Sporda kaleci ve kaptan olarak oynadı. Türkiye’nin profesyonel futbol liglerinde antrenörlük ve teknik direktörlük yapabilecek diplomayı aldı. İlk bayan futbol antrenörü oldu. (Kolukısa vd., 2005, s. 103)

4.5.2. Adam

1934 yılına ait kitapta “insan” sözcüğü yerine sık sık dişi olmayan kişi yani erkek yerine kullanılabilen yapan “adam” kelimesi kullanılmıştır. “... Sevilen bir şey kaybedilirse, özlenen bir adam görülmezse can sıkılır...” (Maarif Vekaleti, 1934, s. 5)

1934 yılına ait kitapta, “...Kimse malından, mülkünden istediği faydayı alamazdı. Padişah istediği adamı tutturur, sürgüne gönderir, malını, mülkünü alırdı.” (Maarif Vekaleti, 1934 s. 29) ifadesinde, “Yaşamak, adam olmak, yurdumuzu korumak için çalışmak lazımdır...” (Maarif Vekaleti, 1934, s. 52) ve “Bazı adamlar vardır ki namusları ile çalışıp alınlarının teri ve ellerinin emeğiyle kazandıkları parayı yiyeceklerine, devletin zararına olarak, kolayca para kazanmak yollarına dökülmüşlerdir...” (Maarif Vekaleti, 1934, s. 54,) ifadesinde “insan” yerine “adam” sözcüğü kullanılmıştır.

1940 yılına ait kitapta, “Alkolik ne iyi bir asker ne de iyi bir meslek adamı olabilir...” (Taşkiran, 1940, s. 80) ifadesinde “meslek sahibi insan” yerine “meslek adamı” kullanılmıştır.

Aynı kitapta, “İradeli bir adam cesur olmalı, hayatın zor zamanlarında elemi karşılamayı, eleme tahammül etmeyi bilmelidir. Cesur, kuvvetli bir irade adamı vazife karşısında hiçbir korku duymaz. Hiçbir kuvvet kendisini, vazifesini yapmaktan alıkoymaz. İradeli adamla mesuliyet hissi de olmalıdır...” (Taşkiran, 1940, s. 80) ifadesinde “iradeli insan” yerine “iradeli adam” kelimesi kullanılmıştır.

Aynı kitapta, “Ahlaklı bir adam olmak demek, her zaman iyi ve doğru hareket etmek demektir. Nasılsa bir iki kere yapılan doğru ve iyi hareketler dolayısıyla bir adam ahlaklı sayılmaz...” (Taşkiran, 1940, s. 81) Ve “...bunun gibi ahlaksız bir adam olmak demek de her zaman fena ve yanlış hareket etmek demektir...” (Taşkiran, 1940, s. 81) ifadelerinde, “ahlaklı insan” yerine “ahlaklı adam” kullanılmıştır.

1947 yılına ait kitapta, “Kibir küçüklüktür. Ahlaklı adam kendini olduğundan fazla görmez.” (Taşkiran, 1947, s. 67) ifadesi ile, “ahlaklı insan” yerine “ahlaklı adam” kullanılmıştır.

1972 yılına ait kitapta, “...onların en büyük amaçları, yavrularının iyi yetişip adam olduğunu görebilmeleridir.” (Aksan, 1972, s. 114) ifadesinde “iyi insan” yerine “iyi adam” kullanılmıştır.

Aynı kitapta, “...meslek adamının başarısı, mutluluğu, toplumun başarısını, mutluluğunu hazırlar...” (Aksan, 1972, s. 115) ifadesinde “meslek sahibi insan” yerine “meslek adamı” kullanılmıştır.

1984 yılına ait kitapta, “Hoşlanmadığın bir kimse için düşünmeden iyi adam değil deme! Herkesin iyi bir yönü olabilir...” (Asal vd., 1984, s. 10) ifadesinde “iyi insan” yerine “iyi adam” kullanılmıştır.

4.5.3. Ev Kadını

1953 yılına ait kitapta, “...Bu hususta gene aile gelirine uygun bir bütçe yapma vazifesi daha ziyade ev kadınına düşer. Günlük masraflarını muntazam bir şekilde yazan ev kadını ay sonunda defterini incelerse, yaptığı masraflardan hangilerinin yerinde, hangilerinin fuzuli olduğunu anlar.” (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1953, s. 13) ifadesinde “kadın” ya da “anne” kelimesini kullanmak yerine, “ev kadını” kullanılmıştır.

Aynı kitapta, “Ev idaresi adeta bir meslektir, bunun için bir ev kadını bütçesini düzenlemek ve iyi idare etmek ile, ailenin saadetine doğrudan doğruya tesir eder” (Şerbetçioğlu ve Tülin, 1953, s. 13) ifadesinde ev kadınlığını bir mesleğe benzetildiği görülmektedir.

1963 yılına ait kitapta, “...Ev kadını yiyecek, giyecek nerede ucuz ise üşenmeden oralara gidip alışveriş yapmalıdır...” (Anıl ve Beğen, 1963, s. 36) ifadesine yer verilmiştir.

1969 yılına ait kitapta “...kızlarda iyi ev kadınlığı ararlardı.” (Pazarlı, 1969, s. 42) Ve “...bazı ailelerde ev kadınları da dışarıda çalışırlar.” (Pazarlı, 1969, s. 43) ve “...iyi ev kadını, ev işleriyle beraber kocasına karşı da ödevlerini tamam yapmalı...” (Pazarlı, 1969, s. 44) ifadelerine yer verilmiş ve ideal kadının ev işlerini iyi yapmaları gerektiği vurgulanmış.

1984 yılına ait kitapta, “Köyde kış hazırlığı; ev kadınları, taze fasulyeyi kurutup kışa saklamak ve turşu için hazırlamak üzere, birbirlerine yardım ediyor.” (Asal vd., 1984, s. 22) açıklamasıyla konulan görselde “köy kadınları” veya “kadınlar” ifadesi yerine “ev kadınları” kullanılmıştır.

Şekil 46. Köy kadınları birbirine yardım ediyor. Asal, T., Akşit, N., ve Sanır, F. (1984). 4. *Sınıf Sosyal Bilgiler*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, bulgular ve alt problemlere dayalı olarak sonuç, tartışma ve öneriler yer almaktadır.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın her alt problemine ilişkin sonuç ve tartışma aşağıda sunulmuştur.

5.1.1. Bireylere Çizilen Davranış Kalıpları ve Aile İçi Roller Toplumsal Cinsiyet Açısından Değişkenlik Göstermekte Midir?

1934-2019 yılları arasında kullanılan ders kitaplarındaki metin ve görseller incelendiğinde, aile bireylerinin her birine toplumsal cinsiyet temelli olarak uygun olarak görülen davranış kalıpları ve roller verildiği görülmektedir. Bu bağlamda anne öncelikle ev işlerinden sorumludur. Aile bireylerine hizmet etmek, çocukların bakımı ve eğitimi ile ilgilenmek gibi görevleri vardır. Ayrıca çocuklarına karşı sevgi dolu olmalı, eşine ise saygı göstermelidir. Kalıp yargısal olarak değerlendirildiğinde kadın, her şeyden önce iyi bir hizmetkar ve anne olmak zorundadır. Bunları yerine getirmeyen bir kadının toplum içinde yeri yoktur. İyi yemek yapamayan, dikiş dikemeyen, her zaman yumuşak, güler yüzlü ve fedakar olmayan bir kadın modeli asla kabul edilemez. Ayrıca özellikle kız çocuklarının anneye yardım etmesi gerektiği yaygın olarak verilmektedir. Bu durum, her kız çocuğunun gelecekte kendi anneleri gibi olmak zorunda oldukları ve başka bir aile hayatının mümkün olmadığı şeklinde açıklanabilir. Baba ise evin geçimini sağlamak ve aileye başkanlık etmekle yükümlüdür. Kalıp yargısal olarak değerlendirildiğinde erkek, bir meslek sahibi olmak ve ailesinde otorite kurmak zorundadır. İş olmayan, eşi ve çocukları üzerinde hüküm süremeyen bir baba olmaz. Ailede babanın izni olmadan hiçbir şey yapılamaz, tüm aile bireyleri ona itaat etmek ve

danışmak zorundadır. Erkek çocukları da boş zamanlarında babalarıyla birlikte çalışmalı, böylece küçük yaşta para kazanmayı öğrenmelidir.

Ders kitaplarında aile hayatı söz konusu olduğunda, yoğun olarak toplumsal cinsiyete bağlı kalıp yargılar kullanılmaktadır. Ancak 2000’li yıllardan itibaren aile içindeki toplumsal cinsiyetçi söylemler giderek azalmaktadır. 2019 yılına ait kitapta ise, aile hayatı ile ilgili toplumsal cinsiyetçi bir söyleme rastlanamamıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular; Gümüšoğlu (1994) tarafından yapılan “1928’den 1994’e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik”, Esen ve Bağlı (2002) tarafından yapılan “İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme”, Yorgancı (2008) tarafından yapılan “İlköğretim Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İnşası”, Asan (2010) tarafından yapılan “Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması”, Demirel (2010) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı”, Özkan (2013) tarafından yapılan “İlköğretim Ders Kitaplarında Kadın Figürü”, Sarıtaş ve Şahin (2018) tarafından yapılan “Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerine Bir İnceleme” ve Taştekin, (2019) tarafından yapılan “İlkokul Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Temsilcileri: Nicel Bir İçerik Çözümlemesi” adlı çalışmalar tarafından desteklenmektedir.

Ayrıca; Güneş (2008) tarafından yapılan “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Ayrımı (1990-2006)”, Başaran (2019) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimi” ve Bilgin (2019) tarafından yapılan “Orta Okul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı çalışmalar ders kitaplarındaki aile hayatına ve aile içi iş bölümüne ait toplumsal cinsiyet temelli ifadelerin 2000’li yıllar itibariyle yavaş yavaş azaldığı konusunda araştırmayı desteklemektedir.

5.1.2. Bireylerin Meslek Seçimleri Toplumsal Cinsiyet Açısından Değişkenlik Göstermekte Midir?

1934-2019 yılları arasında kullanılan ders kitaplarındaki metin ve görseller incelendiğinde, meslek seçimleri konusunda cinsiyete göre açıkça farklılık bulunmaktadır. Bu bağlamda kadınlar için çiftçilik, dokumacılık, hemşirelik gibi meslekler uygun görülürken erkekler için yöneticilik, siyaset, polislik gibi meslekler uygun görülmektedir. Bu durum kadınların ev ortamından çok fazla uzaklaşmadan ekonomik hayata girebileceklerini erkeklerin ise aktif olarak dışarıda çalıştığını ve kadınlara oranla daha saygın mesleklere sahip olduğunu

göstermektedir. Ayrıca aynı görseller içinde sıklıkla, kadının hemşire, erkeğin ise doktor olarak resmedildiği ve mahkemelerdeki hakim, savcı ve avukatların erkek olarak katibin ise kadın olarak resmedildiği görülmektedir. Bu durum aynı iş ortamında erkeklerin kadınlardan daha üst mevkilerde görev yaptığını ve bir kadının iş ortamında bile bir erkeğe emir veremeyeceğini göstermektedir. Ayrıca cumhuriyetin ilk yıllarına ait kitaplardan 2000’li yıllara kadar olan çoğu kitapta, bir kadın için annelik görevinin mesleğinden daha önemli olduğu ve çalışan annelerin nadir olduğu açıkça ifade edilmektedir. Bu durum, anne olan bir kadının mesleğine devam edemeyeceği şeklinde yorumlanabilir.

Ders kitaplarında meslek seçimi söz konusu olduğunda yoğun olarak toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılar kullanılmaktadır. Ayrıca aile bütçesinin örnek olarak verildiği tablolar incelendiğinde annenin maaşının, babanın maaşından daha fazla olmadığı görülmektedir. Bu durum, erkeklerin mesleğinin kadınların mesleğine göre saygın olduğu şeklinde yorumlanabilir. Basım tarihi günümüze yakın kitaplarda, toplumsal cinsiyete bağlı meslek seçimlerine yönelik kalıp yargısal ifadeler azalmış olsa da özellikle gelir durumundaki eşitsizliğe yönelik içerikler 2019 yılına ait kitapta da bulunmaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgular; Gümüšoğlu (1994) tarafından yapılan “1928’den 1994’e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik”, Yorgancı (2008) tarafından yapılan “İlköğretim Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İnşası”, Asan (2010) tarafından yapılan “Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması”, Demirel (2010) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı”, Özkan (2013) tarafından yapılan “İlköğretim Ders Kitaplarında Kadın Figürü”, Sarıtaş ve Şahin (2018) tarafından yapılan “Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir İnceleme” ve Taştekin, (2019) tarafından yapılan “İlkokul Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Temsilcileri: Nicel Bir İçerik Çözümlemesi” adlı çalışmalar tarafından desteklenmektedir.

5.1.3. Bireylerle Özdeşleştirilen Nesneler ve Renkler Toplumsal Cinsiyet Açısından Değişkenlik Göstermekte Midir?

1934-2019 yılları arasında kullanılan ders kitaplarındaki metin ve görseller incelendiğinde, özellikle çocuklar ile nesne ve renklerin özdeşleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda, görsellerde sıklıkla kız çocuklarının pembe renkte, erkek çocuklarının ise mavi renkte kıyafetler giydiği görülmektedir. Ayrıca erkek çocuklarının araba ve top ile oynayıp, bisiklete bindiği kız çocuklarının ise bebekle oynayıp, ip atladığı açıkça görülmektedir.

Yetişkinlerde ise kadınların daha çok ev ortamında resmedildiği özellikle mutfakın kendilerine ait bir alan olarak verildiği, erkeklerin ise daha çok trafikte resmedildiği ve mekanik araçlarla özdeşleştirildiği görülmektedir. Bu durum kalıp yargısal olarak, çocukluk yıllarından itibaren kadınların ev ortamında ve daha pasif olarak, erkeklerin ise dışarıda ve daha aktif olarak bir hayat sürmeleri gerektiği şeklinde yorumlanabilir.

Ders kitaplarında cinsiyet temelli nesne ve renkler söz konusu olduğunda, basım tarihi olarak günümüze yakın olan kitaplarda ve 2019 yılına ait olan kitapta da toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargılara rastlanmaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgular; Gümüšoğlu (1994) tarafından yapılan “1928’den 1994’e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik”, Yorgancı (2008) tarafından yapılan “İlköğretim Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İnşası”, Asan (2010) tarafından yapılan “Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması”, Güder ve Alabay (2016) tarafından yapılan " 3-6 Yaş Arasındaki Çocukların Oyuncak Tercihlerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi ve Taştekin, (2019) tarafından yapılan “İlkokul Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Temsilcileri: Nicel Bir İçerik Çözümlemesi” adlı çalışmalar tarafından desteklenmektedir.

5.1.4. Bireylerin Kişisel Uğraşı ve Eylemleri Toplumsal Cinsiyet Açısından Değişkenlik Göstermekte Midir?

1934-2019 yılları arasında kullanılan ders kitaplarındaki metin ve görseller incelendiğinde, kişisel uğraşlar konusunda cinsiyet temelli farklılıklar yoğunlukla yer almaktadır. Bu bağlamda, görsellerde sıklıkla erkeklerin spor faaliyetleriyle ilgilendikleri kadınların ise el sanatlarıyla ilgilendiği görülmektedir. Bu durum erkeklerin daha aktif uğraşlarda olduğu ve yüksek enerji harcayan bedensel aktiviteler sergileyebildiği, kadınların ise daha sakin uğraşlarda olduğu ve yaratıcılık temelli el becerilerini kullandığı aktiviteler sergileyebildiği şeklinde yorumlanabilir. Bu nedenle kalıp yargısal olarak erkeklerin fiziksel, kadınların ise duygusal olarak güçlü oldukları çıkarımı yapılabilir.

Toplumsal kurallara uyma durumu söz konusu olduğunda erkeklerin çok daha düşünceli, nazik ve duyarlı olarak resmedildiği kadınların ise tam tersi çevrelerine rahatsızlık verdikleri ve toplumsal kuralları bozma eğilimi içinde resmedildiği görülmektedir. Bu durum kalıp yargısal olarak, kadınların eylemlerinin rahatsızlık derecesinde olabileceği, toplumsal hayata

uyum sağlamakta zorlandıkları, huzur ve düzeni bozabilme potansiyelleri olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Ders kitaplarında cinsiyet temelli kişisel uğraş ve eylemler söz konusu olduğunda basım yılı olarak günümüze yakın kitapların kalıp yargısal olarak bu ifadelerle daha az yer verildiği, 2019 yılına ait kitapta ise hiç rastlanmadığı görülmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular; Gümüšoğlu (1994) tarafından yapılan “1928’den 1994’e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik”, Demirel (2010) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı”, Özkan (2013) tarafından yapılan “İlköğretim Ders Kitaplarında Kadın Figürü”, Sarıtaş ve Şahin (2018) tarafından yapılan “Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerine Üzerine Bir İnceleme” ve Taştekin, (2019) tarafından yapılan “İlkokul Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Temsilcileri: Nicel Bir İçerik Çözümlemesi” adlı çalışmalar tarafından desteklenmektedir.

Ayrıca; Güneş (2008) tarafından yapılan “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Ayrımı (1990-2006)”, Başaran (2019) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimi” ve Bilgin (2019) tarafından yapılan “Orta Okul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet” adlı çalışmalar ders kitaplarındaki bireylerin uğraş ve eylemleri konusunda toplumsal cinsiyet temelli ifadelerin 2000’li yıllar itibariyle yavaş yavaş azaldığı konusunda araştırmayı desteklemektedir.

5.1.5. Dil İçinde Toplumsal Cinsiyetin Farklı Değişkenlerine Göre Şekillenmiş Olan Kalıplaşmış İfadeler Yer Almakta Mıdır?

1934-2019 yılları arasında kullanılan ders kitaplarındaki metin ve görseller incelendiğinde, dil içinde toplumsal cinsiyete ait kalıplaşmış birçok ifade bulunmaktadır. Bu bağlamda kadınlara yönelik olarak bayan kelimesinin yanlış kullanım alanı görülmektedir. Bir hitap şekli olan bayan kelimesi, cinsiyet belirtmeye gerek duyulmadığı zamanlarda kullanılır. Ayrıca ev kadını ifadesi de dile yerleşmiş ve sıklıkla kullanılmaktadır. Bu durum, çalışmayan kadınlar için kullanılıyor gibi görünse de aslında kadının yerinin ev olduğunun ve kadınların sadece ev işleriyle ilgilenmesi gerektiği gibi bir algı yaratmak olduğu şeklinde yorumlanabilir. İnsan kelimesinin yerine ise adam kelimesinin sık sık kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, adam kelimesinin cinsiyet olarak erkek anlamı taşıması nedeniyle toplumsal cinsiyet yönünden kalıp yargısal bir ifade olarak dile yerleştiği şeklinde yorumlanabilir.

Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet temelli olarak dile yerleşmiş kalıp ifadeler yoğun olarak bulunmaktadır. Ancak basım yılı olarak günümüze yakın olan kitaplarda bu ifadeler, gittikçe azalmaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgular; Asan (2010) tarafından yapılan “Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması”, Balcı ve Sel (2017) tarafından yapılan “İlkokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Çocuk Edebiyatı Ürünlerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine İlişkin Bir Araştırma”, Saydam (2019) tarafından yapılan “Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyetin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi” ve Taştekin, (2019) tarafından yapılan “İlkokul Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Temsilcileri: Nicel Bir İçerik Çözümlemesi” adlı çalışmalar tarafından desteklenmektedir.

5.2. Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak şu öneriler geliştirilmiştir:

Hazırlanan ders kitaplarında;

- Aile içindeki roller toplumsal cinsiyetten bağımsız olarak dağıtılmalı, anne ve babanın gelirleri birbirine daha yakın tutulmalıdır.
- Meslek seçimleri toplumsal cinsiyetten bağımsız olarak sunulmalı ve bu konudaki ekstrem örneklerle yer verilmelidir.
- Çocuk oyunlarında kız ve erkeklerin birlikte oyun oynadıkları görsellere yer verilmeli ve oyuncaklar toplumsal cinsiyetten bağımsız olarak sunulmalıdır.
- Toplumsal cinsiyete bağlı olarak bireylerle özdeşleştirilen mekan, renk ve uğraşlara yer verilmemelidir.
- Kadın yönetici, lider ve girişimcilere sıklıkla yer verilmelidir.
- Güncel olarak okutulmakta olan ders kitabındaki görsel ve metinlerdeki toplumsal cinsiyet eşitliğini engelleyecek ifadeler düzeltilmelidir.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği eğitime yönelik konular öğrenme alanlarında yer almalıdır.

KAYNAKLAR

- Abad, C., ve Pruden, S. M. (2013). Do storybooks really break children's gender stereotypes? *Frontiers in Psychology*, 4, 1-4.
- Açıkalin, M. (2017). *Araştırmaya Dayalı Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem.
- Ahmed, S., ve Wahab, J. A. (2014). Animation and socialization process: Gender role portrayal on cartoon network. *Asian Social Science*, 10(3), 44-53.
- Akgün, S. (1993). *Cinsiyet Rolüne İlişkin Kalıp Yargılara Uygun Danranıp Davranmamanın Çekiciliğe Etkisi*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksan, H. (1972). *Ortaokul Kitapları Yurttaşlık Bilgisi 3*. İstanbul: Ders Kitapları.
- Aksu, B. (2005). Barbie against superman: Gender stereotypes and gender equity in the classroom. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 1(1), 12-21.
- Akşit, N., ve Sanır F. (1974). *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1*. İstanbul: Ders Kitapları.
- Al-Ali, N. (1992). *Sex-trait Stereotypes and Self-images of Female College Students: A Cross-cultural Study Between Turkey and the United Arab Emirates (U.A.E)*. Ankara: Master's Thesis, Middle East Technical University The Graduate School of Social Sciences.
- Alesina, A., Giuliano, P., ve Nunn, N. (2013). On the origins of gender roles: Women and the plough. *The Quarterly Journal of Economics*, 128(2), 469–530.
- Al-Hattami, F. (2016). *Famale Gender Role Representation Between 1990 and 2010 in Imported Children's Cartoons and Their Implications for Conservative Yemeni Culture*. New Mexico: Master's Thesis, The University of New Mexico Albuquerque.
- Alpan, E. D. (2018). Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının çocuk oyunlarına yansımaları. *Sanat Dergisi*, (31), 80-89.

- Anar, B. (2011). *Evli ve Çalışan Yetişkinlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerini ile Evlilik Doyumu ve İş Doyumu İlişkisinin İncelenmesi*. Adana: Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Anıl, B., ve Beğen, İ. (1963). *Orta Okullar İçin Yurttaşlık Bilgisi*. İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Arıç, S. (1966). *İlkokul Yurttaşlık Bilgisi 5*. İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Aronson, E., Wilson, T. D., ve Akert, R. M. (2012). *Sosyal Psikoloji*. (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kaknüs.
- Asal, T., Akşit, N., ve Sanır, F. (1975). *Sosyal Bilgiler 4. Sınıf*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Asal, T., Akşit, N., ve Sanır, F. (1984). *4. Sınıf Sosyal Bilgiler*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Asan, H. T. (2010). Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 2(2), 65-74.
- Aydoğdu, F. (2017). Toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimi ve cinsel eğitim. Ş. Ö. Aynal (Ed.), *Çocuk Gelişimi 1-2* içinde (s. 71-89). Ankara: Eğiten.
- Balcı, E., ve Sel, B. (2017). İlkokul Türkçe ders kitaplarında yer alan çocuk edebiyatı ürünlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen düşünme biçimleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(3), 723 - 740.
- Baran, G. (1995). *Ankara'da Bulunan Çocuk Yuvalarında Kalan 7-11 Yaş Grubu Çocuklarda Cinsiyet Rollerini ve Cinsiyet Özellikleri Kalıp Yargılarının Gelişimi*. Ankara: Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Barr, R., Barth, J. L., ve Shermis, S. S. (2013). *Sosyal Bilgilerin Doğası*. (C. Dönmez, Çev.) Ankara: Pegem.
- Başaran, M. (2019). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimi*. Konya: Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bayındır, Y. (2019). *Okulöncesi Dönem Çocuklarının Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarının Sosyal Problem Çözme Becerileri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi*. İzmir: Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

- Baykal, S. (1991). Üniversite öğrencilerinin cinsiyet rolleri ile ilgili kalıp yargılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 1(2), 66-75.
- Bee, H., ve Boyd, D. (2009). *Çocuk Gelişim Psikolojisi*. (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kaknüs.
- Bektaş, Ö. (2019). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. R. Turan ve T. Yıldırım (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri (üçüncü basım)* içinde (s. 1-32). Ankara: Anı.
- Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: a cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354-364.
- Bem, S. L. (1983). Gender schema theory and its implications for child development: Raising gender aschematic children in a gender-schematic society. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 8(4), 598-616.
- Benveniste, D. (2015). Sigmund Freud and Libido Development. <https://www.nwaps.org/sites/default/files/Freud%20and%20Libido%20Development.pdf> adresinden alındı
- Bhanot, R., ve Janovic, J. (2005). Do parents' academic gender stereotypes influence whether they intrude on their children's homework? *Sex Roles a Journal of Research*, 52(9), 597-607.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller*. (K. Ay, Çev.) İstanbul: Kadav.
- Biemmi, I. (2015). The imagery of gender in Italian textbooks. Research into primary school books. *Foro de Educación*, 13(18), 15-35.
- Bilgin, S. (2019). *Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*. Samsun: Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Blumberg, R. L. (2008). The invisible obstacle to educational equality: gender bias in textbooks. *Prospects*, 38(3), 345-361.
- Bordalo, P., Coffman, K., Gennaioli, N., ve Shleifer, A. (2016). Stereotypes. *Quarterly Journal of Economics*, 131(4), 1753-1794.
- Bussey, K., ve Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106(4), 676-713.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi (dördüncü basım)*. (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis.

- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri (yirmi üçüncü basım)*. Ankara: Pegem.
- Camara, R. (2019). *An Analysis of Gender Stereotypes in the Teacher-Student Pedagogical Relationships in Senegal*. Seul: Master's Thesis, Ewha Womans University .
- Campenni, E. C. (1999). Gender stereotyping of children's toys: A comparison of parents and nonparents. *Sex Roles a Journal of Research*, 40(1-2), 121-138.
- Can, S. (2010). İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet eşitliğinin sağlanması. www.academia.edu:
https://www.academia.edu/31756445/%C4%B0LK%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M_SOSYAL_B%C4%B0LG%C4%B0LER_DERS_K%C4%B0TAPLARINDA_C%C4%B0NS%C4%B0YET_E%C5%9E%C4%B0TL%C4%B0%C4%9E%C4%B0N%C4%B0N_SA%C4%9ELANMASI adresinden alındı
- Chaganti, R., ve Parasuraman, S. (1997). A study of the impacts of gender on business performance and management patterns in small businesses. *Entrepreneurship Theory and Practice (ETP)*, 21(2).
- Chell, E., ve Baines, S. (1998). Does gender affect business “performance”? A study of microbusinesses in business services in the UK. *Entrepreneurship & Regional Development*, 10(2), 117-135.
- Connel, R. W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar Toplum, Kişi ve Cinsel Politika (ikinci basım)*. (C. Soydemir, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Cowan, G., ve Hoffman, C. D. (1986). Gender stereotyping in young children: Evidence to support a concept-learning approach. *Sex Roles a Journal of Research*, 14(3-4), 211-224.
- Crabb, P. B., ve Bielawski, D. (1994). The social representation of material culture and gender in children's books. *Sex Roles a Journal of Research*, 30(1-2), 69-79.
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: Eğiten.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni (üçüncü basım)*. (M. Bütün, ve S. B. Demir, Çev.) Ankara: Siyasal.

- Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Benimsenmesi*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çık, A. (2017). Televizyon reklamlarında toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesi üzerine bir inceleme (1970'lerden 2000'li yıllara). *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 87-101.
- Çimen, C. A., ve Bayhan, S. (2018). Değişen ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 36, 72-102.
- Çınar, E. K. (2013). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*. Denizli: Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Çıtak, A. (2008). *Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutum: Cinsiyet, Cinsiyet Rolü ve Sosyoekonomik Düzeye Göre Bir Karşılaştırma*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çubukçu, H., ve Sivaslıgil, P. (2007). 7. Sınıf İngilizce ders kitaplarında cinsiyet kavramı. *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, (137), 7-19.
- Dağdelen, F. (2019). *The Analysis of the Female Driver's Internalization and Reproduction of Gender Stereotyped Perceptions in Traffic*. Ankara: Masters Thesis, Middle East Technical University The Graduate School of Social Sciences.
- Damarlı, Ö. (2006). *Ergenlerde Toplumsal Cinsiyet Roller, Bağlanma Stilleri ve Benlik-Kavramı Arasında İlişkiler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Demir, N. H. (2020). Strasbourg kararlarındaki karabataklar: (toplumsal) cinsiyet stereotipleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 32(146), 269-311.
- Demirel, E. (2010). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı*. İzmir: Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demirel, P. (2009). *Annesi Çalışan ve Çalışmayan Öğrencilerde Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarının Yetkinlik ve Sevecenlik Algısı Temelinde İncelenmesi*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Deveci, H. (2005). Sosyal bilgiler dersinde gazete kullanımı. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(3), 1303-6521.

- Devrani, E. P. (2017). Medyada ötekinin temsili: etnik komediler. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 926-949.
- Doğan, S. A., Akyol , A. N., ve Karaman, G. N. (2018). Beş yaş çocukların cinsiyet kalıp yargı düzeyleri ve evdeki cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi (GEBD)*, 4(3), 53-65.
- Dökmen, Z. (1999). Bem cinsiyet rolü envanteri kadınlık ve erkeksilik ölçekleri Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Kriz Dergisi*, 7(1), 27-40.
- Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar (ikinci basım)*. İstanbul: Remzi.
- Dursun, Ö. A. (2009). *Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları ve Cinsiyet Ayrımcılığı Açısından Halkla İlişkilerde Kadınların Çalışma Koşulları*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışabilir? *C. Ü. Tıp Fakültesi Dersigi*, 25(4), 83-88.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2008). *Eğitimde ve eğitimle toplumsal cinsiyet eşitliği*. http://www.egitimreformugirisimi.org/wp-content/uploads/2017/03/ERG_Egitimde-ve-Egitimle-Toplumsal-Cinsiyet-Esitligi-1.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Ermat, B., ve Ermat, K. (1945) *Ortaokul Ders Kitapları Yurt Bilgisi 1*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Erzeybek, B. (2015). *Anne-Babaların Çocuklarını Yetiştirirken Benimsedikleri Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutumları*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Esen, Y. (2013). Hizmet öncesi öğretmen eğitiminde toplumsal cinsiyet duyarlılığını geliştirme amaçlı bir çalışma. *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 280-295.
- Esen, Y., ve Bağlı, M. T. (2002). İlköğretim resim kitaplarındaki kadın ve erkek resimlerine ilişkin bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 35(1-2), 143-154.
- Ferguson, C. J., Cruz, A. M., ve Rueda, S. M. (2007). Gender, video game playing habits and visual memory tasks. *Sex Roles a Journal of Research*, 58(3), 279-286.
- Fidan, S. (2019). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Fitzpatrick, M. J., ve McPherson, B. J. (2010). Coloring within the lines: Gender stereotypes. *Sex Roles a Journal of Research*, 62(1), 127-137.
- Gander, M. J., ve Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi (beşinci basım)*. (B. Onur, Çev.) Ankara: İmge.
- Geçit, B. (2013). John Stuart Mill'de kadının toplumsal konumu. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 3(2), 105-127.
- Gençtan, E. (1998). *Psikanaliz ve Sonrası (sekizinci basım)*. İstanbul: Remzi.
- Gerrig, R. J., ve Zimbardo, P. G. (2012). *Psikoloji ve Yaşam Psikolojiye Giriş*. (G. Sart, Çev.) Ankara: Nobel.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı.
- Göndermez, A. (1994). *4. Sınıf Sosyal Bilgiler*. Ankara:Gaye.
- Green, R. (2010). Robert Stoller's sex and gender: 40 years on. *Archives of Sexual Behavior*, 6(39), 1457-1465.
- Güder, S. Y., ve Alabay, E. (2016). 3-6 yaş arasındaki çocukların oyuncak tercihlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 17(2), 91-111.
- Güder, Y. S., ve Yıldız, T. G. (2016). Okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarında ailenin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 31(2), 424-446.
- Güldü, Ö., ve Kart, M. E. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasal tutumlar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 97-116.
- Gülseçen, S. (2015, Nisan). *Bilişim ve kadın ilişkisini etkileyen faktörler- Dünya'ya ve Türkiye'ye bakış*. Uluslararası Çukurova Kadın Çalışmaları Kongresinde sunulan bildiri, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Gümüsoğlu, F. (1994). *1928'den 1994'e Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüsoğlu, F. (2016). *Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet 1928'den Günümüze (dördüncü basım)*. İstanbul: Tarihçi.
- Güneş, Ö. (2008). Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Ayrımı (1990-2006). *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2), 81-95.

- Güney, O. (2012). *5-6 Yaş Çocuklarında Algılanan Cinsiyet Kalıp Yargılarına İlişkin Ebeveyn Beklentileri*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürkan, T., ve Hazır, F. (1997). İlkokul ders kitaplarının cinsiyet rollerine ilişkin kalıp yargılar yönünden analizi. *Yaşadıkça Eğitim*(52), 25-31.
- Harrison , R. T., ve Mason, C. M. (2007). Does gender matter? Women business angels and the supply of entrepreneurial finance. *Entrepreneurship: Theory and Practice*, 31(3), 445-472.
- Hekman, S. J. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilgi Postmodern Bir Feminizmin Öğeleri*. İstanbul: Say.
- Hepşen, Ö. (2010). *Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerim'de Kadın Bedeni*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hilton, J. L., ve von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 47, 237–271.
- Hoerrner, K. L. (2015). Gender roles in disney films: Analyzing behaviors from snow white to simba. *Women's Studies in Communication*, 19(2), 213-228.
- Hortaçsu, N. (2014). *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler (ikinci baskı)*. Ankara: İmge.
- İmamoğlu, O. (2012). Değişen dünyada aile içi roller. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (1), 58-68.
- Işık, H. (2014). *How Third Grade Female Students and Their Mothers Perceive Gender Stereotypic Expectations: A Within Culture Comparison in Turkey*. Ankara: Masters Thesis, Middle East Technical University The Graduate School of Social Sciences.
- Kağıtçıbaşı, Ç., ve Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş (on altıncı basım)*. İstanbul: Evrim.
- Kahraman, P. B., ve Başal, H. A. (2011). Anne eğitim düzeylerine göre çocukların cinsiyet kalıp yargıları ile oyun ve oyuncak tercihleri. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 36-58. Ekim 14, 2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/187115> adresinden alındı
- Kahraman, P. B., ve Özdemir, H. (2019). Resimli çocuk kitaplarının toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmesi. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(27), 64-85.

- Kalan, Ö. G. (2010). Reklamda çocuğun toplumsal cinsiyet teorisi bağlamında konumlandırılışı: "Kinder" reklam filmleri üzerine bir inceleme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(38), 75-89.
- Kalem, B. G. (2019). *Okul Öncesi Çocuklarının En Çok İzledikleri Çizgi Filmlerde Toplumsal Kalıp Yargılarının İncelenmesi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kan, D. (2012). Yeni medya bilgisayar oyunlarında toplumsal cinsiyetin inşası. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2(4), 52-60.
- Karabay, Ş. O., Aydın, D. G., Tunç, M., ve Kanbur, B. N. (2019). The effects of social gender equality-oriented educational activities and materials on gender stereotypes of children. *International Journal of Educational Research Review*, 4(3), 275-287.
- Karabayevev, B., ve Tutkun, Ö. F. (2001). Türk Cumhuriyetlerinden Gelen Öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarına Karşı Taşıdıkları Kalıp Yargılar. *Bilişim*, (18), 1-26.
- Karabıyık, E. Ü. (1993). *Birleştirilmiş Sınıflar İçin Sosyal Bilgiler*. Ankara: Üner.
- Karasaraçoğlu, N. (1998). *Annenin Eğitim Düzeyinin Çocuğun Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Kalıp Yargılarının Gelişimi Üzerine Etkisi*. Bursa: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karniol, R. (2011). The color of children's gender stereotypes. *Sex Roles a Journal of Research*, 65(1-2), 119-132.
- Kasa, B., ve Şahan, B. (2016). İlkokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4152-4166.
- Kasa, Başak; Şahan, Birsen;. (2016). İlkokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Journal of Human Sciences*, 13(3), 4152-4167.
- Kaynak, D., ve Aktaş , E. (2017). Okul öncesi hikaye ve masal kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri. *Ekev Akademi Dergisi*, 21(72), 67-85.
- Kaypakoğlu, S. (2003). *Toplumsal Cinsiyet ve İletişim*. İstanbul: Naos.
- Kılıç, A., ve Seven, S. (2007). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (6 b.). Ankara: Pegem.

- Kılıç, L. K., ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (SBAD)*, 2(3), 129-148.
- Koç, Ö. O. (2017). *Lise Sosyoloji Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*. Kayseri: Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kolukısa, E. A., Oruç, Ş., Akbaba, B. ve Dünder, H. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4*. Ankara: A.
- Korkmaz, İ. (2019). Sosyal öğrenme kuramı. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Eğitim Psikolojisi (yirmi birinci basım)*. içinde (246-269). Ankara: Pegem.
- Köseler, F. (2009). *Okul Öncesi Öykü ve Masal Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Olgusu*. Aydın: Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik Psikolojisi (altıncı basım)*. İstanbul: Remzi.
- Kükrer, M., ve Kıbrıs, İ. (2017). Cedaw öncesi ve sonrası ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan toplumsal cinsiyet eşitliği faktörünün değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1369-1383.
- Lindsey, L. L. (2016). *Gender Roles A Sociological Perspective*. London: Routledge.
- Maarif Vekaleti. (1934). *İlk Mektep Kitapları 4. Sınıf Yurt Bilgisi*. İstanbul: Türk Kitapçılığı.
- Maarif Vekaleti. (1934). *İlk Mektep Kitapları 5. Sınıf Yurt Bilgisi*. İstanbul: Türk Kitapçılığı.
- Madran, H., İ. (2012). Temel beklenti etkisi: kendini gerçekleştiren kehanet. K. Çayır ve M. Ayan-Ceyhan, (Ed.), *Ayrımcılık: çok boyutlu yaklaşımlar* içinde (s. 29-40). İstanbul: Bilgi Üniversitesi
- McGarty, C. (2016). Kalıp yargılar ve önyargı. J. R. Smith ve S. A. Haslam (Ed.), *Sosyal Psikoloji Klasik Çalışmaları Yeniden Değerlendirmek* içinde (s. 178-191). Ankara: Nobel.
- Menekşe, F. N. (2019). *3-6 Yaş Arası Okul Öncesi Çocukların Oyuncak Tercihleri ve Cinsiyet Kalıp Yargıları ile Ebeveynlerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Menvielle, E. J., ve Tuerk, C. (2002). A support group for parents of gender-nonconforming boys. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41(8), 1010-1013.
- Meydaneri, Y. (2006). *Sosyolojik Açıdan kadınlarla İlgili Kalıp Yargılar*. Kayseri: Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Miller, C. L. (1987). Qualitative differences among gender stereotyped toys: İmplications for cognitive and social development in girls and boys. *Sex Roles a Journal of Research*, 16(9-10), 473-487.
- Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Ve Eğitim Araçları Yönetmeliği. (2012, 12 Eylül). *Resmi Gazete* (Sayı: 28409). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120912-2.htm> sayfasından erişilmiştir.
- Moser, F., ve Hannover, B. (2014). How gender fair are German schoolbooks in the twenty-first century? An analysis of language and illustrations in schoolbooks for mathematics and German. *European Journal of Psychology of Education*, 29(3), 387-407.
- Ok, A. Ç. (2015). *Kalpyargısal Cinsiyet İfadelerinin Bellek Yanılsaması Üzerinde Etkisi*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ok, M. Ç. (2019). *Kadının Yaşam Tarzının ve Cinsiyet Kalıp Yargılarının Etkinleştirilmesinin Tecavüze Uğrayan Kadının Suçlanması ve Ahlaki Öfke Üzerindeki Etkisi*. Ankara: Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okutan, N. (2010). *Eşcinsellere Yönelik Tutumlar: Cinsiyetçilik, Romantik İlişkilerle İlgili Kalıp Yargılar ve Yetişkin Bağlanma Biçimleri Açısından Bir Değerlendirme*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Onoğur, C. (1972). *Yurttaşlık Bilgisi 1*. İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Öğün, V. (1993). *İlkokul Sosyal Bilgiler 4. Sınıf*. Ankara: Öğün.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye'de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(33), 93-112.
- Özdemir, E. (2018). *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik: Ortaokul Matematik Ders Kitapları Üzerine Bir İçerik Analizi*. Mersin: Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Özdemir, E., ve Karaboğa, A. B. (2019). Ortaokul matematik ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(3), 760-781.
- Özdemir, H. (2019). *Erken Çocukluk Dönemindeki Çocukların, Annelerinin ve Öğretmenlerinin Oyun ve Oyuncaklara İlişkin Kalıp Yargılarının İncelenmesi*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özen, D. (1992). *Annenin Çalışma Durumu ve Ebeveynin Benimsediği Cinsiyet Rolü Değişkenlerinin Çocuğun Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Kalıp Yargılarının Gelişimi Üzerine Roller*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özen, E. (2018). *Gender Stereotypes and Middle-School Children's Self-Perception: A Comparison of Mother's and Their Children's Reports*. İstanbul: Master's Thesis, Boğaziçi University The Graduate School of Social Sciences.
- Özgür, Ö. (2010). *Televizyonda Yayınlanan Kadın Programlarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Sunumu*. Konya: Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkan, B. (2009). *Okul Öncesi Dönem 5-6 Yaş Çocuklarının Cinsiyet Özelliklerine İlişkin Kalıp Yargılarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. İstanbul : Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özkan, R. (2013). İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(5), 617-631.
- Öztürk, C. (2012). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* içinde (s. 2-30). Ankara: Pegem.
- Pazarlı, O. (1969). *Yurttaşlık Bilgisi I*. İstanbul: Remzi.
- Sansfaçon, A. P., Roichaud, M.-J., ve Dumais-Michaud, A.-A. (2015). The experience of parents who support their children's gender variance. *Journal of LGBT Youth*, 12(1), 39-63.

- Sarıtaş, E., ve Şahin, Ü. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*(48), 463-477.
- Savran, G. A. (2013). *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin* (üçüncü basım). İstanbul: Kanat.
- Saydam, T. (2019). *Türkçe Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyetin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Çanakkale: Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sayılan, F. (2012). *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim*. antalyakadınmuzesi.org adresinden alındı
- Saymal, K. (1979). *Ortaokullar İçin Sosyal Bilgiler 1*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Saymal, K. (1981). *Sosyal Bilgiler 1. Sınıf*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu.
- Scott, J. W. (2013). *Feminist Tarihin Peşinde*. İstanbul: BSGT.
- Scott, M. N. (2019). *Gender, Intertextuality ve Market Demands: Publishing Children's*. Chattanooga: Honors Thesis, University of Tennessee at Chattanooga.
- Seçgin, F., ve Kurnaz, Ş. (2015). Sosyal bilgiler dersinde toplumsal cinsiyet etkinliklerinin öğrencilerin algı ve tutumlarına etkisi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5, 24-38.
- Semerci, A. B. (2016). *Sosyal Destek ve Cinsiyete Yönelik Kalıp Yargıların Stres ve İş Aile Arasındaki Çatışmalara Etkisi: Kadın ve Erkek Arasındaki Farklılıklar*. Ankara: Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .
- Silberman, D. (2018). *Nitel Verileri Yorumlama*. (E. Dinç, Çev.) Ankara: Pegem.
- Smith, R. S. (1995). Young children's interpretations of gender from visual text. *Linguistics and Education*, 7(4), 303-325.
- Söylemez, A. S. (2010). *Sexism in Language Coursebooks: A Study on Gender Representation in The Visuals of the Primary and Secondary Education English Coursebooks*. Ankara: PhD Thesis, Gazi University Institute of Educational Sciences.
- Starr, C. R., ve Zurbriggen, E. L. (2017). Sandra Bem's gender schema theory after 34 years: a review of its reach and impact. *Sex Roles*, 76(9), 566–578.

- Şahin, B. M., ve Özerdoğan, N. (2014). Sağlık yüksekokulu öğrencilerinde romantik kalıp yargılara karşı tutumlar ve cinsiyetçilik. *Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik E-Dergisi*, 2(2), 1-10.
- Şahin, C., Yamanlar, E., ve Göze, H. *İlköğretim Sosyal Bilgiler 6*. İstanbul: Ders Kitapları.
- Şentürk, S. G. (2015). *Okul Öncesi Dönem Çocukları İçin Basılan Resimli Öykü Kitaplarının Toplumsal Cinsiyete İlişkin Kalıp Yargılar Yönünden İncelenmesi*. İzmir: Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şenünver , G., Karabulut, E., Kesim, H. S., Turgut, R., Akay, A., Uslu, H., . . . Küçükbaycan, M. (1988). *İlkokul Sosyal Bilgiler 5*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Şerbetçioğlu, F., ve Tülin, H. (1953). *Yurttaşlık Bilgisi 1*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Şimşak, H., Gökşen, F., Oder, B. E., ve Yüksek, D. (2018). *Türkiyede Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* . İstanbul: Koç Üniversitesi.
- Şıvgın, N. (2015). *Cinsiyet Rollerini Eğitim Etkinliklerinin Anasınıfına Devam Eden 60-72 Aylık Çocukların Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargılarına Etkisinin İncelenmesi* . Ankara : Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tarrayo, V. N. (2014). Gendered word (or world): Sexism in Philippine preschool English language textbooks. *Journal on English Language Teaching*, 4(2), 25-32.
- Taşkıran, T. (1940). *Ortaokul Ders Kitapları Yurt Bilgisi 1*. İstanbul: Maarif.
- Taşkıran, T. (1947). *Ortaokul Kitapları Yurt Bilgisi 1*. İstanbul: Milli Eğitim.
- Taştekin, G. Ö. (2019). *İlkokul Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Temsilcileri: Nicel Bir İçerik Çözümlemesi*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Terzi, Ş. (2013). Kişilik gelişimi. Ş. Terzi (Ed.), *Eğitim Psikolojisi* içinde (s. 136-164). Ankara: Pegem Akademi.
- Tekerek, M., Kaya, N., Alıç, M. D., Yılbat, B., Yıldırım, T., Koyuncu, M., ve Ulusoy, K. (2008). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Tezcan, M. (1974). *Türklerle İlgili Stereotipler (Kalıpyargılar) ve Türk Değerleri Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Thompson, T. L., ve Zerbinos, E. (1995). Gender roles in animated cartoons: has the picture changed in 20 years? *Sex Roles*, 32(9), 651-673.

- Tok, Y. (2001). *Cinsiyet Rollerini ile İlgili Farklı Kalıp Yargılara Sahip Üniversite Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeyleri*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tutkun , Ö. F., ve Koç, M. (2008). Mesleklere atfedilen kalıp yargılar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 255-273.
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı. (2019, Aralık 22). *icisleri.gov.tr*. T.C. İçişleri Bakanlığı: <https://www.icisleri.gov.tr/illeridaresi/turkiye-cumhuriyeti-anayasasi> adresinden alındı
- Tüysüz, S. (2019). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*. Ankara: Tuna.
- Uğurlu, N. S., ve Türkoğlu, B. (2016). Günümüz Türkiye'sinde cinsiyet kalıp yargıları: Kadın kimdir? Erkek kimdir? *Sosyal Psikoloji Kongresi* (s. 98-108). Ankara: Başkent Üniversitesi.
- Uluyağcı, C., ve Yılmaz, A. R. (2007). Televizyon reklamlarında çocuğa ilişkin toplumsal cinsiyet rollerinin sunumu. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 6, 141-157.
- Ünelöz, G. (2017). *Ödüllü Çocuk Romanlarının Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları Bağlamında İncelenmesi*. Ankara: Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ünlü, D. G. (2018). *Kişilerarası İletişim Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Kimliğine İlişkin Kalıp Yargılarının Belirlenmesi*. İstanbul: Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünsal, Y., ve Güneş, B. (2004). Bir kitap inceleme çalışması örneği olarak MEB lise 1. sınıf fizik ders kitabının incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 305-321.
- Vatandaş, C. (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *tanbul Journal of Sociological Studies*, (35), 29-56.
- Widen, S. C., ve Russel, J. A. (2002). Gender and preschoolers' perception of emotion. *Merrill-Palmer Quarterly*, 48(3), 248-262.
- Yaman, E. (2015). *The Relationship between Perceived Stereotype Threat, System Justifying Beliefs, and Outgroup Attitudes among Women Employees*. İstanbul: Master's Thesis, Koç University The Graduate School of Social Sciences.

- Yar, D. (2018). *Farklı Sosyo-Kültürel Kesimlerden Ebeveynlerin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Değer ve Kalıp Yargıları Çocuklarına Aktarımı*. Mersin: Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (on birinci basım)*. Ankara: Seçkin.
- Yorgancı, F. (2008). *İlköğretim Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İnşası* . Afyon: Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek-1. Eser Kullanım Formu

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü

FERİT RAGİP TUNCOR ARŞİV VE DOKÜMANTASYON KÜTÜPHANESİ
ESER KULLANIM FORMU

KULLANICI:

Adı Soyadı	: Feyza ASCI
T.C.Kimlik No	: 30584488128
Adres (İş)	: Gankop / Ankara
Unvan/Branş	: Sosyal Bilgiler
Cep Tel./İşyeri Tel. No	: 530 8887401
Eserin İncelenme Amacı	: Yüktet (İsimsiz tez çalışması)
Eserin İncelendiği Tarih	: 22.11.2019

ESER:

Eserin Adı	:
Yayın Türü	:
Demirbaş No	: 3206, 6152, 1015, 4406, 4719, 5389
Yazar/Çevirmen/Hazırlayan	:
Yayın Evi/Yayın Yılı	:
Cilt/Sayı	:
Bastırıldığı Matbaa	:
Kütüphanede Bulunduğu Bölüm	:

Türk Ceza Kanunu'nun ilgili hükümleri ile 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun 22. 23 ve 38. maddeleri ve ilgili mevzuat gereği korunması gereken eserlerin çoğaltılmaları dijital taramaları, kaynak gösterilmek şartıyla sadece şahsi bilimsel kullanımlar için yapılır.

Çoğaltılan ve dijital ortamda taraması yapılan eserler ticari amaçlı kullanılamaz ve üçüncü kişilere dağıtılamaz.

Bir eserin tamamı değil bunların sadece bir bölümünün veya farklı makalelerin çoğaltılmasına izin verilir.

Yukarıda belirtilen açıklamalar tarafımdan okunmuş olup söz konusu Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun ilgili maddelerine uymada ve kötüye kullanmada doğrudan sorumlu olduğumu beyan ederek, telif hakları yükümlülüğümü kabul ediyorum.

Adı Soyadı
Feyza ASCI

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..